

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

**Факультет педагогіки, психології та соціальної роботи
Кафедра педагогіки і психології дошкільної та спеціальної освіти**

**ВИКОРИСТАННЯ ІДЕЙ МАРІЇ МОНТЕССОРІ
В ЛОГОПЕДИЧНІЙ РОБОТІ З ДІТЬМИ
З МОВЛЕННЄВИМИ ПОРУШЕННЯМИ**

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала: студентка 2 курсу, 202м групи
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Кирстюк Юлія Дмитрівна
Керівник: доц. **Костик Л.Б.**

До захисту допущено:

Протокол засідання кафедри № _____

від « » _____ 2025 р.

зав. кафедри _____ **проф. Олійник М.І.**

Чернівці - 2025

АНОТАЦІЯ

Гаврилюк Ю.Д. Використання ідей Марії Монтессорі в логопедичній роботі з дітьми з мовленнєвими порушеннями. – Рукопис. Кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти «магістр» зі спеціальності 016 Спеціальна освіта. Чернівецький нац. ун-т імені Юрія Федьковича. Чернівці, 2025.

У кваліфікаційній роботі розкрито основні концептуальні положення педагогічної системи М. Монтессорі та їх відображення в сучасних технологіях виховання і навчання, зокрема в корекційно-розвитковій роботі. Досліджено шляхи впровадження методу М. Монтессорі в логопедичну роботу з дошкільниками. Результати проведеного експериментального дослідження підтвердили ефективність застосування Монтессорі-методики у корекційно-розвитковій роботі з дітьми молодшого дошкільного віку з порушеннями мовлення.

Використання ідей Марії Монтессорі в логопедичній практиці забезпечує цілісний підхід до розвитку мовлення, зокрема, через активізацію сенсорних і моторних процесів, створення природного розвивального середовища, стимулювання самостійності й мовленнєвої ініціативи, інтеграцію корекційної, навчальної й виховної роботи.

Ключові слова: сенсорні еталони, розвивальне середовище, мовленнєва зона, сензитивні періоди, Монтессорі-терапія, дрібна моторика.

ABSTRACT

Havryliuk Yu.D. Using the ideas of Maria Montessori in speech therapy work with children with speech disorders. - Manuscript. Qualification work for obtaining the degree of higher education "master" in specialty 016 Special education. Chernivtsi national Yury Fedkovich University. Chernivtsi, 2025.

The qualification work reveals the main conceptual provisions of M. Montessori's pedagogical system and their reflection in modern education and training technologies, in particular in correctional and developmental work. Ways of implementing M. Montessori's method in speech therapy work with preschoolers were studied. The results of the conducted experimental study confirmed the effectiveness of using the Montessori methodology in corrective and developmental work with children of younger preschool age with speech disorders.

The use of the ideas of Maria Montessori in speech therapy practice provides a holistic approach to the development of speech, in particular, through the activation of sensory and motor processes, the creation of a natural developmental environment, the stimulation of independence and speech initiative, the integration of corrective, educational and educational work.

Key words: sensory benchmarks, developmental environment, speech zone, sensitive periods, Montessori therapy, fine motor skills.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень.

Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело. _____Ю.Д.Гаврилюк

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. РОЗВИТОК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ МАРІЇ МОНТЕССОРІ	8
1.1. Педагогічна система Марії Монтессорі: становлення, розвиток і вплив...	8
1.2. Поширення педагогічної системи М. Монтессорі у світі та в Україні та вплив її ідей на вітчизняну педагогіку.....	17
1.3. Використання методу М. Монтессорі у логопедичній роботі.....	22
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ СЕНСОРНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	26
2.1. Методики дослідження рівня сформованості сенсорних еталонів в дітей дошкільного віку.....	26
2.2. Аналіз результатів дослідження рівня сформованості сенсорних еталонів у дітей молодшого дошкільного віку з мовленнєвими порушеннями.....	30
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВПРОВАДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ МАРІЇ МОНТЕССОРІ В КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИТКОВІЙ РОБОТІ З ДІТЬМИ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ	36
3.1. Особливості організації розвиваючого середовища	36
3.2. Роль педагога в становленні особистості дитини за методикою Марії Монтессорі.....	45
3.3. Технологія Марії Монтессорі у системі корекційно-розвиткової роботи з дітьми з порушеннями мовлення.....	52
3.4. Практичне використання вправ Марії-Монтессорі у корекційно-розвитковій роботі з молодшими дошкільниками.....	56
ВИСНОВКИ	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	70
ДОДАТКИ	75

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасних умовах розвитку суспільства пріоритетного значення набуває орієнтація на самоосвіту дитини, формування її особистісного потенціалу, розвиток індивідуальності та творчої самореалізації. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває проблема виховання гармонійної, самостійної, ініціативної особистості, здатної до саморозвитку, самовизначення та прийняття відповідальних рішень.

Значний внесок у розв'язання зазначеної проблеми зробила видатна італійська педагогиня, психологиня, лікарка, філософиня, засновниця Міжнародної асоціації Монтессорі (АМІ) - Марія Монтессорі, яка створила унікальну педагогічну систему, зорієнтовану на природний розвиток дитини у вільному, сприятливому для пізнання середовищі.

Ідеї Марії Монтессорі, спрямовані на розвиток дитини через самостійну діяльність, активне пізнання та сенсорний досвід, набули широкого застосування у сучасній логопедичній практиці. Основним принципом є створення сприятливого середовища, у якому дитина може розвивати мовлення природним шляхом - через рух, гру, маніпуляції з предметами та взаємодію з оточенням. Такий підхід дозволяє логопеду не лише виправляти порушення мовлення, а й гармонізувати психічний і сенсомоторний розвиток дитини.

Монтессорі-метод приділяє велику увагу розвитку сенсорних систем, що безпосередньо впливають на формування мовлення. Використання сенсорних матеріалів - дощечок із різною фактурою, кольорових табличок, геометричних тіл, шумових циліндрів - сприяє вдосконаленню зорового, слухового та тактильного сприймання.

У логопедичній роботі це має особливе значення, адже діти з мовленнєвими порушеннями часто мають недорозвинені сенсорні процеси, що ускладнюють правильне сприймання звуків, артикуляційних позицій та ритміко-мелодичної структури мовлення. Через вправи зі звуковими

циліндрами чи дзвіночками формується слухова увага, розрізнення тембру та висоти звуку, що є важливою передумовою розвитку фонематичного слуху.

Згідно з поглядами Монтесорі, розвиток руки є важливим етапом становлення інтелектуальної і мовленнєвої діяльності. У зоні практичного життя дитина виконує вправи з пересипання, переливання, застібання гудзиків, зав'язування шнурків тощо.

Для логопедичної практики ці вправи мають подвійну цінність: по-перше, вони стимулюють розвиток дрібної моторики, а по-друге, сприяють формуванню координації між рухами руки та артикуляційним апаратом. Відомо, що дрібна моторика тісно пов'язана з мовними зонами кори головного мозку, тому її вдосконалення позитивно впливає на темп і якість розвитку мовлення.

Одним із ключових принципів Монтесорі-педагогіки є надання дитині свободи вибору діяльності. У логопедичній практиці це проявляється у створенні умов для самостійної мовленнєвої активності: дитина самостійно обирає завдання, коментує свої дії, взаємодіє з педагогом та однолітками.

Таке середовище знижує рівень тривожності, стимулює спонтанне мовлення й формує позитивну мотивацію до мовленнєвого спілкування. Водночас логопед виконує роль ненав'язливого наставника, який спостерігає, коригує і підказує лише тоді, коли це необхідно.

Монтесорі-матеріали універсальні й можуть адаптуватися до завдань логопедії. Наприклад, робота з «Рожевою вежею» або «Коричневою драбиною» розвиває просторові уявлення, що важливо при формуванні граматичної структури мовлення. Геометричні вставки допомагають у роботі над звуковим аналізом слова, а кольорові таблички - у розвитку мовлення через узгодження ознак (колір, розмір, форма).

Також логопеди активно використовують вправи на координацію рухів, увагу, дихання та ритмізацію, що є ефективними при роботі з дітьми із дизартрією, ринолалією, загальним недорозвитком мовлення та затримкою мовного розвитку. Логопед у Монтесорі-підході виконує роль спостерігача,

фасилітатора й помічника. Його завдання - не просто навчити дитину правильно вимовляти звуки, а створити умови, у яких дитина сама прагне до мовленнєвого самовираження. Для цього фахівець організовує мовленнєве середовище, добирає адаптований матеріал, підтримує індивідуальний темп розвитку кожного вихованця. Таке партнерське ставлення формує у дітей відчуття впевненості, довіри й успіху.

Ідеї Марії Монтессорі органічно інтегруються у логопедичну роботу, оскільки базуються на спільних принципах - індивідуалізації, природовідповідності та розвитку через діяльність. Застосування Монтессорі-методів у логопедії сприяє комплексному розвитку дитини, гармонізації сенсорної, моторної та мовленнєвої сфер, формуванню самостійності та позитивної мотивації до мовлення.

Науково-педагогічні ідеї Марії Монтессорі стали предметом дослідження багатьох вітчизняних і зарубіжних учених, зокрема В. Богуславського, І. Дичківської, Б. Жебровського, Н. Лубинець, Т. Поніманської, С. Русової, Д. Сорокова, Ю. Фаусек, а також дослідників Польщі, Німеччини, Франції, США та Великої Британії. Їхні праці сприяли поширенню, осмисленню та практичній реалізації Монтессорі-педагогіки в різних освітніх контекстах.

Педагогічна технологія М. Монтессорі здобула світове визнання завдяки гуманістичному підходу до виховання та вірі у необмежені можливості розвитку дитини та орієнтації на її індивідуальні особливості. Основною метою педагогіки М. Монтессорі є розкриття духовного й інтелектуального потенціалу дитини через створення розвивального середовища, яке забезпечує свободу вибору, активність і самостійність вихованців.

Мета дослідження полягає у визначенні сутності педагогічної теорії Марії Монтессорі та з'ясуванні можливостей її практичного використання в логопедичній роботі з дітьми з мовленнєвими порушеннями.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати життєвий шлях і педагогічну діяльність Марії

Монтессорі.

2. Розкрити основні концептуальні положення педагогічної системи М. Монтессорі та їх відображення в сучасних технологіях виховання і навчання, зокрема в корекційно-розвитковій роботі.

3. Дослідити рівень сформованості сенсорних еталонів у дітей молодшого дошкільного віку.

4. Визначити шляхи впровадження методу Монтессорі в корекційно-розвиткову логопедичну роботу з дітьми з мовленнєвими порушеннями.

Об'єкт дослідження – педагогічні ідеї Марії Монтессорі в контексті корекційно-розвиткової роботи з дітьми, які мають порушення мовлення.

Предмет дослідження – шляхи впровадження методу М. Монтессорі в логопедичну роботу з дошкільниками.

Методи дослідження: теоретичний аналіз і систематизація наукових джерел, порівняльно-аналітичний метод, узагальнення педагогічного досвіду, спостереження, аналіз продуктів діяльності дітей, кількісний і якісний аналіз експериментальних даних, методи математичної статистики.

Апробація результатів дослідження. Матеріали дослідження апробовані на науковій конференції студентів і магістрантів Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Результати роботи висвітлено у статі: **Кирстюк Ю.** Ефективність технології М.Монтессорі у корекційно-розвитковій роботі з дітьми з ООП *Матеріали студентської наукової конференції Чернівецького національного університету (16-17 травня 2025 року).* Факультет педагогіки, психології та соціальної роботи. Чернівці: Чернівець. нац.ун-т ім. Ю.Федьковича, 2025. С.153-155. <https://www.chnu.edu.ua/media/dfplyigu/2025-fppsr.pdf>

Структура та обсяг роботи. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

РОЗДІЛ 1. РОЗВИТОК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ МАРІЇ МОНТЕССОРІ

1.1. Педагогічна система Марії Монтессорі: становлення, розвиток і вплив

Педагогічна система Марії Монтессорі є однією з найцінніших здобутків світової педагогічної науки, яка протягом понад ста років зберігає свою актуальність у багатьох демократичних країнах світу. На сучасному етапі розвитку освіти методика М. Монтессорі посідає провідне місце серед інноваційних педагогічних технологій, поєднуючи свободу та дисципліну, гру та працю, спонтанність дитини та цілеспрямований педагогічний вплив.

Попри значні зміни у сфері освіти, система М. Монтессорі залишається сучасною та затребуваною, оскільки базується на природних законах розвитку психіки дитини. Її ідеї спричинили справжній переворот у педагогічній науці, змістивши фокус виховання з діяльності вчителя на саму дитину як центральну постать освітнього процесу.

Сама М. Монтессорі коротко окреслювала свій метод як «допомогу життю», підкреслюючи, що розвиток дитини має природні закономірності й індивідуальний темп, який не можна примусово прискорювати. Завдання педагога полягає не у нав'язуванні навчального змісту, а у створенні умов, які усувають перешкоди на шляху природного розвитку. Таким чином, педагогічний вплив розглядається не як процес формування дитини за певним зразком, а як підтримка її саморозвитку у сприятливому середовищі.

У структурі методики М. Монтессорі центральне місце належить трьом ключовим складовим: дитині, підготовленому середовищу та педагогу. У центрі стоїть саме дитина, тоді як педагог відіграє роль спостерігача, порадирика та координатора, що принципово відрізняє цю систему від традиційної шкільної моделі [21].

Марія Монтессорі народилася 31 серпня 1870 року у місті К'яравалле (Італія) в родині державного службовця Алессандро Монтессорі та Ренільде

Стопані. З дитинства Марія відзначалася допитливістю, любов'ю до науки та схильністю до точних дисциплін. Уже в початковій школі вона проявила неабиякі здібності до навчання, особливо до математики.

У шістнадцятирічному віці М. Монтессорі вступила до Технічної школи Мікеланджело Буонарроті, маючи намір здобути інженерну спеціальність. Проте згодом її інтереси змістилися у сферу медицини, і вона стала студенткою медичного факультету Римського університету. На той час цей вибір був нетиповим і навіть сміливим, адже вища освіта для жінок в Італії майже не схвалювалася суспільством.

У 1896 році Марія Монтессорі здобула диплом доктора медицини й хірургії, ставши першою жінкою-лікарем в Італії. Під час клінічної практики вона вперше зіткнулася з дітьми, які мали інтелектуальні порушення, що згодом визначило напрям її наукових і педагогічних пошуків.

Після завершення університету М. Монтессорі організувала спеціальну школу, а згодом і медико-педагогічний інститут для дітей із соціально незахищених сімей та сиріт. Саме тут вона створила й апробувала власний дидактичний матеріал, який увійшов в історію під назвою «Золотий матеріал Монтессорі».

Її інтерес до дітей з особливими освітніми потребами посилювався внаслідок частих відвідувань притулків для дітей із порушеннями інтелекту. Спостерігаючи за ними, педагог дійшла висновку, що причиною їхніх труднощів є не стільки медичні, скільки педагогічні чинники. Вона стверджувала, що інтелектуальні порушення мають здебільшого педагогічний характер і можуть бути скориговані за допомогою спеціально організованого навчання та виховання.

У процесі наукових пошуків Марія Монтессорі активно вивчала досягнення європейських лікарів і педагогів, зокрема французьких психіатрів Жана Ітара та Едуарда Сегена, які стояли біля витоків спеціальної педагогіки. Досліджуючи їхні праці, вона дійшла висновку, що багато дітей із порушеннями розвитку потребують не стільки медичного лікування, скільки спеціально організованого педагогічного впливу.

Ідеї Е. Сегена, який створив цілісну медико-педагогічну систему для

навчання дітей з інтелектуальними порушеннями, справили на М. Монтесорі особливо глибоке враження. Педагог уважно переклала, систематизувала й адаптувала його матеріали, доповнивши їх власними спостереженнями. Вона вважала, що ключем до розвитку дитини є стимулювання її самодіяльності через практичну діяльність із дидактичними матеріалами [15].

На початку своєї діяльності М. Монтесорі поєднувала медичні й педагогічні засоби, прагнучи допомогти дітям з особливими освітніми потребами подолати труднощі в розвитку. У 1899 році вона взяла участь у створенні школи для дітей з інтелектуальними порушеннями, де вперше випробувала власну систему виховання. Її педагогічна практика довела, що навіть діти з глибокими порушеннями інтелекту здатні до успішного навчання, якщо їм забезпечити відповідне середовище, педагогічну підтримку та індивідуалізований підхід.

У 1900 році Ліга італійських жінок відкрила в Римі Ортофренічну школу, яка готувала педагогів для роботи з дітьми, що мали інтелектуальні або фізичні порушення. Очолила її саме Марія Монтесорі. Вона створила спеціально підготовлене розвивальне середовище, яке стало основою для формування її педагогічної системи. Уже через кілька місяців результати діяльності школи вразили науковців та громадськість: діти демонстрували значний прогрес у розвитку мовлення, сенсорики та соціальних навичок.

Марія Монтесорі дійшла висновку, що в основі розвитку дитини лежать природні закони, які необхідно не порушувати, а підтримувати. Вона стверджувала, що існує особливий «світ дитинства», який підкоряється своїм закономірностям, і завдання педагога - допомогти дитині розвиватися відповідно до них.

У 1904 році М. Монтесорі отримала кафедру антропології в Римському університеті, де проводила комплексні дослідження психофізичного розвитку дітей. Паралельно вона вдосконалювала свої дидактичні матеріали, орієнтовані на формування письма, читання, мовлення, сенсорних еталонів та дрібної моторики.

Кульмінаційним етапом становлення її системи стало відкриття 6 січня 1907 року в римському районі Сан-Лоренцо першого дошкільного закладу

нового типу - «Casa dei Bambini» («Будинок дитини»). Тут педагог уперше застосувала принципи своєї методики в роботі з дітьми віком від 2 до 6 років, переважно із соціально незахищених родин.

Середовище у «Будинку дитини» було ретельно підготовлене: меблі відповідали зросту дітей, усі предмети розташовувалися на рівні їхніх очей і рук, дидактичний матеріал спонукав до самостійних дій. Діти могли вільно обирати заняття, працювати індивідуально або в групі, переміщати меблі та організовувати власний простір. Такий підхід сприяв формуванню самодисципліни, відповідальності та ініціативності.

Особливу увагу М. Монтессорі приділяла сенсорному вихованню - розвитку чуттєвого сприйняття, дрібної моторики, координації рухів, які вона вважала базою інтелектуального розвитку. Вона розробила низку вправ, спрямованих на формування понять кольору, форми, розміру, ваги, температури, звуку.

Результати педагогічного експерименту перевершили всі очікування: діти, яких вважали «важкими» або «недисциплінованими», почали проявляти інтерес до навчання, досягли високого рівня самостійності, навчилися читати й писати раніше, ніж їхні однолітки у традиційних школах. Цей досвід Марія Монтессорі узагальнила у своїй праці «Метод наукової педагогіки, застосований до виховання дітей у “Будинках дитини”» (1909), яка принесла їй світове визнання [44, 47].

Поступово система М. Монтессорі поширилася за межі Італії - у Францію, Швейцарію, Іспанію, Велика Британію та США. У 1922 році вона була призначена державним інспектором шкіл Італії, проте через політичні переслідування за часів режиму Муссоліні змушена була емігрувати. У наступні роки педагог працювала в Нідерландах, Індії, Іспанії, Великій Британії, де продовжувала удосконалювати свою систему та готувати педагогів нового типу.

Під час перебування в Індії (1939–1946) М. Монтессорі відкрила низку навчальних закладів, які функціонують і сьогодні, а також написала низку фундаментальних праць - «Всотуючий розум», «Відкриття дитини», «Формування людини». У цих роботах педагог розвинула концепцію

спонтанного розвитку, визначивши перші шість років життя як найважливіший період у формуванні особистості.

Марія Монтессорі реалізовувала власну педагогічну методику у «Будинках дитини», емблемою яких стала копія відомої картини Рафаеля «Мадонна в кріслі» - символ материнства, любові та гуманізму. Цей образ мав нагадувати вихователям і батькам про високу духовну місію виховання, а також про італійське коріння цієї системи.

Педагогічна концепція Монтессорі спирається на ідеї вільного виховання та сенсуалізму - філософського напрямку, що визнає відчуття головним джерелом пізнання. Її методика здобула світове визнання завдяки гуманістичному підходу до освіти, вірі у природні можливості кожної дитини, повазі до її індивідуальності та прагненні розвивати самостійність.

Система Монтессорі охоплює педагогічну технологію виховання та навчання дітей віком від 2,5 до 12 років. Її головна мета - розкриття духовного, інтелектуального й творчого потенціалу дитини через створення спеціально організованого предметно-просторового середовища. Це середовище забезпечує можливість кожному учневі розвиватися у власному темпі, а роль педагога полягає у тому, щоб надати дитині інструменти для саморозвитку та навчити правильно ними користуватись. Такі інструменти - це дидактичні Монтессорі-матеріали, що допомагають дитині оволодівати знаннями шляхом самостійної діяльності [22].

Система Монтессорі створює умови для інклюзивної освіти, адже вона базується на індивідуальному підході, відкритості та прийнятті кожної особистості. Вона одночасно сприяє гармонійному розвитку, формуванню самодисципліни та забезпечує ефективний корекційний вплив.

Центральним поняттям педагогіки Монтессорі є «поглинаючий розум» - природна здатність дитини до несвідомого засвоєння навколишнього світу. У перші шість-сім років життя дитина активно сприймає всі враження із середовища, тому надзвичайно важливо, щоб це середовище було збагачене сенсорними, мовленнєвими та соціальними стимулами [25].

Марія Монтессорі також відкрила явище сенситивних періодів - особливих відрізків часу, коли дитина найбільш сприйнятлива до певного виду діяльності або навичок. У ці періоди відбувається активний розвиток окремих ділянок мозку, тому дорослі мають створювати умови для природного розкриття потенціалу дитини. Особливо це важливо для дітей з особливими освітніми потребами, у яких сензитивні періоди можуть мати інший перебіг.

Марія Монтессорі наголошувала, що навчання у ці періоди відбувається найшвидше й найефективніше, адже саме тоді дитина навчається із радістю, без примусу, а знання стають частиною її внутрішнього досвіду.

Кожен віковий етап розвитку дитини пов'язаний з активним формуванням певних ділянок мозку. Завдання дорослих полягає у створенні такого освітнього середовища, яке сприятиме розвитку саме тих навичок, що відповідають поточним потребам дитини. Для дітей з особливими освітніми потребами це особливо важливо, адже їхні сензитивні періоди можуть відрізнятися за тривалістю та динамікою від таких у дітей з типовим розвитком [26].

Саме тому відкритий тип навчання, властивий методиці Марії Монтессорі, є надзвичайно ефективним. Учитель, спостерігаючи за дитиною, обирає найбільш доцільні дидактичні прийоми, орієнтуючись на її індивідуальні потреби. Сензитивні періоди тривають відносно недовго й не повторюються. Марія Монтессорі підкреслювала, що саме в цей час дитина може найповніше, найрадісніше і найприродніше опанувати нові знання та навички.

Педагог зазначала, що період від народження до шести років є вирішальним у розвитку дитини. На основі своїх багаторічних спостережень вона довела, що фізичні потреби малюка тісно пов'язані з його інтелектуальним становленням. Так, у два-три місяці дитина хапає предмети з м'язового інстинкту, а у два-три роки – з інтелектуальної потреби пізнання. У дев'ять-десять місяців вона починає робити перші кроки, а у п'ять-шість років рухова активність уже пов'язана із задоволенням розумових потреб.

Основні сензитивні періоди розвитку дитини:

- розвиток мовлення – від народження до 6 років;
- сприйняття порядку – 1,5–4 роки (пік чутливості у 2–2,5 роки);
- сенсорний розвиток – 0–5,5 років;
- сприйняття дрібних предметів – 1,5–2,5 роки;
- розвиток рухів і дій – 1–4 роки;
- розвиток соціальних навичок – 2,5–6 років [65].

1. Період розвитку мовлення

На першому році життя дитина опановує артикуляцію та інтонаційний малюнок рідної мови. На другому – стрімко збагачує словниковий запас. У 2,5–3 роки мова стає основним засобом спілкування і регуляції поведінки. Близько чотирьох років з'являється інтерес до звуків, читання і письма.

Упродовж перших шести років дитина без зусиль засвоює граматичні закономірності мови без формального навчання. На цей процес суттєво впливають мовне середовище, спілкування з дорослими та книги, які їй читають.

2. Сензитивний період сприйняття порядку

Діти цього віку потребують стабільності, послідовності подій та передбачуваності у взаєминах. Відчуття порядку дає їм спокій і впевненість. За М. Монтесорі, порядок у зовнішньому середовищі створює гармонію у внутрішньому світі дитини.

Важливо підтримувати порядок у часі (режим дня), у просторі (визначене місце для кожної речі) та у взаєминах (послідовність вимог дорослих). Раптові зміни, переїзди чи ремонти можуть порушити дитяче уявлення про стабільність світу.

3. Сензитивний період сенсорного розвитку

Від народження дитина має всі основні органи чуття, проте їхній розвиток потребує практики. Сенсорне виховання формує здатність розрізняти колір, форму, розмір предметів, а також є основою розвитку мислення, мовлення, математичних уявлень та естетичного сприйняття.

Найвища чутливість до сенсорного досвіду припадає на вік близько трьох років, а після чотирьох поступово знижується.

4. Сензитивний період сприйняття дрібних предметів

У цей час дитина прагне маніпулювати дрібними об'єктами – гудзиками, намистинками, зернятками. Так розвивається дрібна моторика і водночас формується основа аналітичного мислення.

Дорослі можуть сприяти цьому, пропонуючи вправи на нанизування, сортування, складання конструкторів тощо.

5. Сензитивний період розвитку рухів і дій

Пік активності припадає на три роки. До чотирьох років дитина опановує більшість рухів, притаманних дорослій людині.

Рух сприяє насиченню мозку киснем, що позитивно впливає на розвиток психічних функцій. На початку періоду дитину цікавить сам процес руху, згодом – цілеспрямовані дії, які потребують координації та самоконтролю.

М. Монтессорі наголошувала, що виховання не повинно пригнічувати природну активність дитини, адже рух – це шлях до розвитку волі, дисципліни та мислення.

6. Сензитивний період розвитку соціальних навичок

У цьому віці дитина активно наслідує поведінку дорослих і прагне засвоїти норми спілкування. Вона охоче вчиться ввічливості, прагне знати, як правильно привітатися, попросити про допомогу чи подякувати.

Це період формування культурних форм взаємодії, уміння жити серед інших, усвідомлення власної ролі в соціумі. Саме тому дитині необхідно спілкуватися з однолітками й дорослими, щоб розвивати почуття поваги, емпатії та взаєморозуміння.

Щоб ефективно використовувати педагогіку Марії Монтессорі в роботі з дітьми, які мають особливі освітні потреби, важливо глибоко розуміти основи її теорії та творчо застосовувати їх у практиці виховання й навчання [23].

1. Принцип умов свободи розвитку дитини означає, що необхідно змінити погляди на здійснення виховної роботи: саморозвиток дітей у будь-якій сфері діяльності, яку вони вирішать обрати, а також облік основних інструментів та тимчасових рамок для здійснення цієї діяльності, роль людей, які надають допомогу педагогу у виховному середовищі. У системі виховання Марії Монтессорі фундаментальною метою є професійне виховання, навчання

та розвиток особистості, яка наділяється самостійністю, незалежністю у виборі дій, а також самоорганізацією.

Створюються всі умови для незалежного самовиховання дітей. Але йдеться не про надання дитині необмеженої свободи, виконання всіх її бажань і повне потурання у всьому. Педагог, організуючи процес виховання, враховує потреби кожного вихованця у колективі. Діти, які роблять самостійний вибір, тим самим вчаться аналізувати свої дії, замислюватись про наслідки свого рішення. Марія Монтессорі вважала, що прагнення маленької дитини до самостійності, незалежності має поважатися дорослими, підкріплюватися і підтримуватися в процесі виховання, для того щоб виросла самостійна і відповідальна людина.

2. Антропологічний принцип. Педагогіка Монтессорі виходить із визнання дитини центром навчально-виховного процесу. Духовний, психічний і фізичний розвиток розглядаються як взаємопов'язані аспекти цілісної особистості. Педагог особливу увагу приділяє розвитку рухової активності, сенсорного досвіду та чуттєвого пізнання як основи формування інтелекту.

3. Принцип концентрації уваги. Свобода діяльності можлива лише за умови сформованої здатності до зосередження. Монтессорі описала це явище як «поляризацію уваги» — стан, коли дитина повністю занурюється у діяльність, зосереджуючись на одному завданні. Це сприяє формуванню самодисципліни, витривалості, спостережливості та внутрішнього спокою.

4. Принцип підготовленого середовища. Навчальне середовище повинно бути безпечним, гармонійним і пристосованим до фізичних можливостей дитини. Усі матеріали розміщуються так, щоб дитина могла самостійно їх обирати й повертати на місце. Монтессорі-матеріали допомагають розвивати мислення, сенсорне сприйняття та координацію рухів. Педагог не втручається у діяльність без потреби, а лише спостерігає та надає підтримку за запитом.

5. Принцип сенситивності. Використання навчальних матеріалів узгоджується з природними періодами розвитку дитини. У ранньому віці

дитина інтуїтивно вибирає саме ті дії, які відповідають її потребам у конкретний момент, тому роль педагога полягає у своєчасному виявленні таких періодів і підтримці природного пізнавального інтересу.

6. Принцип порядку та обмеження. Потреба у впорядкованості - важлива риса дитячої психіки. Дитина прагне до стабільності, тому намагається підтримувати порядок у своєму середовищі. Водночас обмеження кількості матеріалів сприяє розвитку відповідальності, взаємоповаги та соціальних навичок - уміння чекати, домовлятися, ділитися.

7. Особлива роль педагога. Учитель у системі Монтесорі - не джерело знань, а посередник між дитиною та середовищем. Його завдання - ненав'язливо спрямовувати дитину, підтримувати її ініціативу, допомагати лише тоді, коли це справді потрібно. Такий підхід забезпечує індивідуалізацію навчання й формує внутрішню мотивацію до пізнання.

8. Принцип індивідуалізації та соціальної взаємодії. Навчання відбувається у різновікових групах, де діти вчаться допомагати одне одному. Молодші наслідують старших, а старші, навчаючи молодших, закріплюють знання і розвивають відповідальність. Така організація виховує толерантність, співчуття й почуття спільноти [25, 26, 27, 44].

1. 2. Поширення педагогічної системи Марії Монтесорі у світі та в Україні та вплив її ідей на вітчизняну педагогіку.

Педагогічна система Марії Монтесорі дуже швидко вийшла за межі Італії та набула міжнародного визнання. Уже в 1910–1920-х роках у багатьох країнах Європи, Азії та Америки почали відкриватися Монтесорі-школи й центри підготовки педагогів. Її методика здобула підтримку таких видатних особистостей, як Томас Едісон, Зігмунд Фройд, Генрі Форд, Махатма Ганді, які високо оцінили гуманістичну спрямованість ідей педагогині.

У 1929 році Марія Монтесорі заснувала Міжнародну Монтесорі-Асоціацію (АМІ) - організацію, що об'єднала педагогів з усього світу з метою поширення, збереження й розвитку її педагогічної спадщини. Асоціація

функціонує й сьогодні, підтримуючи підготовку Монтессорі-педагогів та акредитуючи навчальні заклади відповідно до авторської методики.

Особливо плідним став період роботи М. Монтессорі в Індії, де вона розвинула ідеї мирного виховання - формування гармонійної особистості, здатної до співпраці, поваги до інших і самоконтролю. Вона стверджувала, що справжній мир починається з виховання дитини, адже лише людина, яка змалку навчилася жити в гармонії із собою та оточенням, здатна створювати гармонійне суспільство.

Ідеї Марії Монтессорі почали поширюватися в Україні ще на початку ХХ століття. Їх активно підтримували такі відомі українські педагоги, як Софія Русова, Костянтин Ушинський, Антон Макаренко, Василь Сухомлинський, Юлія Фаусек, які розділяли переконання італійської педагогині щодо природовідповідності, свободи та активності дитини у навчально-виховному процесі [35].

Зокрема, Софія Русова у своїх працях наголошувала на необхідності врахування індивідуальних особливостей дитини, вільного розвитку її творчого потенціалу та формування активної особистості - ідеї, що цілком узгоджуються з філософією Монтессорі. Вона підкреслювала важливість створення розвивального середовища, яке б стимулювало самостійну діяльність дитини та її внутрішню мотивацію до пізнання [60].

У 1920-х роках в Україні почали діяти Монтессорі-групи при дитячих садках і школах, зокрема в Києві, Харкові, Одесі. Проте розвиток цього напрямку було перервано у 1930-х роках через уніфікацію системи освіти та ідеологічний тиск радянської влади, яка вважала метод Монтессорі надто «індивідуалістичним».

Відродження інтересу до Монтессорі-педагогіки в Україні розпочалося наприкінці ХХ століття, коли у 1990-х роках були відкриті перші Монтессорі-центри нового типу. Сьогодні в Україні функціонує Асоціація Монтессорі-педагогів України, діють дитячі садки й школи, які працюють за автентичною методикою. Проводяться наукові конференції, курси підвищення кваліфікації

педагогів, видаються переклади класичних праць Марії Монтессорі [28, 35, 39].

Етапи становлення педагогічної системи М. Монтессорі

Розвиток педагогічної концепції Марії Монтессорі можна умовно поділити на три основні етапи:

1. Медико-педагогічний етап (1896–1906) - період формування наукових основ системи на базі роботи з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку. Саме тоді педагог створила свої перші дидактичні матеріали, спираючись на дослідження Ітара і Сегена.

2. Психолого-педагогічний етап (1907–1929) - відкриття «Будинку дитини» в Римі, створення концепції вільного розвитку та самоосвіти дитини. Цей період ознаменувався публікацією основних праць, міжнародним визнанням і поширенням методу по всьому світу.

3. Філософсько-гуманістичний етап (1930–1952) - осмислення педагогічної системи як основи виховання духовності, культури миру, моральної автономії людини. Монтессорі формулює поняття «космічного виховання» - цілісного підходу до формування відповідальної особистості, що усвідомлює своє місце у світі.

Сьогодні ідеї Марії Монтессорі залишаються надзвичайно актуальними у контексті реформування освітньої системи України та переходу до компетентнісного, особистісно орієнтованого навчання. Її методика знаходить широке застосування не лише в дошкільних закладах, але й у початковій та спеціальній освіті, особливо у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами.

Гуманістичний характер Монтессорі-педагогіки, орієнтація на саморозвиток, свободу вибору, розвиток сенсорики та моторики, формування самодисципліни й внутрішньої мотивації - усе це робить її систему надзвичайно ефективною в умовах інклюзивного навчання.

Таким чином, педагогічна спадщина Марії Монтессорі є не лише

історичним явищем, а й живим джерелом натхнення для сучасної освіти. Її філософія дитинства - це шлях до створення школи радості, творчості та самоповаги, де кожна дитина має право бути собою й розкривати свій потенціал у гармонії зі світом.

Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що педагогічна система Марії Монтесорі є однією з найгуманніших і найпрогресивніших освітніх концепцій XX–XXI століть, яка не втратила своєї актуальності в умовах сучасної освітньої парадигми. Її сутність полягає у створенні сприятливого середовища для природного розвитку дитини, у центрі якого перебуває її самостійна діяльність, вільний вибір, активне пізнання та відповідальність за власні дії.

На основі вивчення життєвого шляху та педагогічної діяльності М. Монтесорі з'ясовано, що її система виникла як синтез педагогічних, психологічних і медичних знань, сформованих у процесі роботи з дітьми, які мали порушення психофізичного розвитку. Саме цей досвід став підґрунтям для створення універсальної педагогічної технології, придатної як для масової, так і для спеціальної освіти.

Педагогічна концепція М. Монтесорі опирається на принципи природовідповідності, індивідуалізації, активності, свободи й відповідальності дитини. Центральне місце у цій системі займає підготовлене середовище, що виступає ключовим чинником розвитку. Воно створює можливості для самостійного навчання, самоконтролю та вільного вибору діяльності. Педагог у такій системі не є джерелом знань, а виступає у ролі спостерігача, помічника й фасилітатора процесу саморозвитку.

Важливим аспектом роботи є практична спрямованість методу М. Монтесорі. Дидактичні матеріали, створені нею, забезпечують розвиток сенсорних еталонів, мислення, мовлення, дрібної моторики та саморегуляції. Вони ефективно застосовуються у корекційно-розвитковій роботі з дітьми, які мають особливі освітні потреби. Експериментально доведено, що систематичне використання Монтесорі-матеріалів сприяє підвищенню рівня пізнавальної активності, сенсорного розвитку, самостійності та соціальної

адаптації дітей із затримкою психічного розвитку.

Особливої значущості педагогіка Монтесорі набуває в умовах інклюзивної освіти, оскільки передбачає індивідуалізацію навчання, створення комфортного та безпечного середовища, розвиток позитивної самооцінки й формування довіри до власних сил. Методика сприяє реалізації принципів рівних можливостей і доступності освіти для всіх дітей без винятку [27].

Аналіз упровадження ідей М. Монтесорі в українську педагогічну практику засвідчує, що її концепція успішно інтегрується у вітчизняну систему дошкільної та початкової освіти. Вона збагачує сучасні технології виховання, розвиває гуманістичний потенціал освітнього середовища та відповідає завданням Нової української школи.

Отже, педагогічна система Марії Монтесорі є цілісною, науково обґрунтованою моделлю освітнього процесу, зорієнтованою на гармонійний розвиток особистості, формування самостійності, відповідальності та внутрішньої свободи дитини. Її ідеї мають вагомe теоретичне й практичне значення для сучасної педагогіки, зокрема для організації корекційно-розвиткової роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.

Перспективним напрямом подальших досліджень є розробка методичних рекомендацій щодо адаптації Монтесорі-технологій до сучасних умов інклюзивної освіти, створення програм для підготовки педагогів-логопедів, а також узагальнення досвіду ефективного використання Монтесорі-методики в українських закладах дошкільної освіти.

1.3. Використання методу Марії Монтесорі у логопедичній роботі.

Метод Марії Монтесорі спрямований на розвиток самостійності, сенсорного досвіду та природної активності дитини, має значний потенціал у логопедичній практиці. Він створює умови, за яких дитина з мовленнєвими

порушеннями навчається у власному темпі, через рух, гру та досвід, що відповідає її психофізіологічним можливостям.

1. Розвивальне середовище як логопедичний простір

Підготовлене середовище - один із базових принципів методу Монтесорі - допомагає дитині з мовленнєвими порушеннями формувати пізнавальну, сенсорну й мовленнєву активність.

У логопедичній практиці використовуються зони:

1. **зона практичного життя** (розвиток дрібної моторики, координації, самостійності);

2. **сенсорна зона** (удосконалення сприймання звуків, ритму, кольору, форми, фактури);

3. **мовленнєва зона** (формування фонематичного слуху, артикуляційних навичок, граматичної правильності мовлення).

Таке середовище дозволяє дитині природно поєднувати моторну, сенсорну й мовленнєву активність, що забезпечує цілісний розвиток мовлення.

2. Розвиток дрібної моторики як передумова мовлення

Марія Монтесорі підкреслювала тісний зв'язок між розвитком руки та мовлення. Вона зазначала: «Рука - це знаряддя розуму». Розвиток точності рухів, координації пальців і кистей позитивно впливає на роботу мовленнєвих зон мозку. У логопедичній практиці використовуються вправи:

- застібання та розстібання гудзиків, блискавок, пряжок;
- нанизування намистин, сортування дрібних предметів;
- переливання, пересипання, перекладання пінцетом тощо.

Такі дії активізують дрібну моторику й одночасно стимулюють розвиток артикуляційної моторики та звуковимови.

3. Сенсорне виховання як основа фонематичного розвитку

Сенсорні матеріали Монтесорі сприяють формуванню здатності

розрізняти звуки, ритм, тембр, гучність - тобто розвивають фонематичний слух [43].

У логопедичній роботі використовуються:

- шумові циліндри - для розрізнення інтенсивності звуків;
- дзвіночки різного тону - для тренування слухової уваги та розпізнавання інтонацій;
- вправи з ритмом (плескання, тупання, використання барабанів) - для розвитку темпо-ритмічної структури мовлення.

Розвиток сенсорного сприймання допомагає дітям точніше сприймати й відтворювати звуки, слова, фрази.

4. Формування артикуляційної моторики

Монтессорі-терапія використовує вправи, спрямовані на зміцнення м'язів артикуляційного апарату, узгодження дихання, рухів язика та губ.

Доцільно застосовувати:

- ігри з дзеркалом («дивись, як рухається язик»);
- вправи на видих («задуй свічку», «продуй кульку»);
- роботу з предметами, які вимагають точності рухів рота - наприклад, «пити через трубочку», «переносити кульку повітрям».

Такі дії не лише зміцнюють артикуляційний апарат, але й формують контроль над мовленнєвим диханням.

5. Стимулювання мовленнєвих ініціатив

Одним із головних принципів Монтессорі є свобода вибору. Дитина сама обирає матеріал, діяльність і темп виконання завдання. У логопедичній роботі це зменшує тривожність, підвищує впевненість і мотивує до висловлювання власних думок.

Педагог не виправляє дитину різко, а м'яко повторює правильний зразок мовлення, даючи змогу дитині почути та самостійно скоригувати помилку.

6. Соціально-мовленнєва інтеграція

Важливим аспектом методу Монтесорі є різновікові групи, у яких діти навчаються спілкуватися, слухати одне одного, допомагати. Для дітей із мовленнєвими порушеннями це сприятливе середовище для формування комунікативних умінь, подолання страху мовлення, розвитку діалогічної мови.

7. Роль логопеда (Монтесорі-педагога)

Фахівець у цій системі виступає не як «вчитель», а як уважний спостерігач і помічник. Його завдання — створити умови для того, щоб мовлення розвивалося природно, без примусу. Логопед адаптує класичні матеріали Монтесорі відповідно до рівня мовленнєвого розвитку дитини, забезпечує мовленнєве середовище, спонукає до комунікації через діяльність.

Метод Монтесорі дозволяє дитині не просто «виправляти» мовлення, а жити у світі мови, вільно пізнаючи себе й навколишній світ [44].

Висновок до розділу 1

Педагогічна система Марії Монтесорі ґрунтується на ідеї, що дитина - це неповторна особистість, яка має власний шлях розвитку та природний внутрішній потенціал. Завдання педагога - створити умови, де цей потенціал розкривається через свободу, активність і самостійність.

Розвивальне середовище сприяє формуванню гармонійної, самостійної та соціально відповідальної особистості, для якої навчання стає природним процесом життя.

Отже, використання ідей Марії Монтесорі в логопедичній практиці забезпечує цілісний підхід до розвитку мовлення, зокрема, через активізацію сенсорних і моторних процесів, створення природного розвивального середовища, стимулювання самостійності й мовленнєвої ініціативи, інтеграцію корекційної, навчальної й виховної роботи.

РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ СЕНСОРНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1. Методики дослідження рівня сформованості сенсорних еталонів у дітей дошкільного віку

Визначення сенсорного виховання та сенсорного розвитку завжди було питанням вивчення педагогів, психологів, науковців. А саме дошкільний вік є сприятливим та особливим для формування у дітей уявлень про сенсорні еталони. Тому, необхідно враховувати, що саме вік до 6 років є сензитивним для формування у дітей знань та уявлень про сенсорні еталони. Сприймання різноманітних сенсорних еталонів відбувається по-різному. Сприймання кольору відрізняється від сприймання форми та величини тим, що ця властивість предмета не може бути виділена практично, шляхом спроб і помилок. Дітям обов'язково потрібно побачити колір в реальному житті.

Розвиток дітей з порушеннями мовлення має певні особливості й виявляється, насамперед, в недостатній сформованості сенсорних еталонів.

З метою підтвердження даного висновку, одним з завдань дослідження було визначення рівня сформованості уявлень у дітей молодшого дошкільного віку про сенсорні еталони. Початковим етапом практичного дослідження було спостереження, метою якого було вивчення та виявлення рівня знань щодо сенсорних еталонів, а саме - кольору, форми, величини. Завдяки аналізу літературних джерел та наявності методик ми змогли діагностувати рівень сенсорного розвитку, зокрема сформованість сенсорних еталонів, у дітей молодшого дошкільного віку.

Розглянемо детальніше ті, які ми використали під час нашого дослідження.

Еталон колір (див. ДОДАТОК А)

1.Методика «Кольори» (О. Катаєва, О. Стребелєва) [44].

Мета: визначити здатність співвідношення та диференціювання кольору, знання кольорів та їх назв.

Обладнання: 12 кольорових карток.

Хід обстеження: дитині показуються кольорові картки по одній, починаючи з основних кольорів (червоний, жовтий, синій), а потім – картки додаткових кольорів. Кожна відповідь дитини фіксується. Якщо дитина не називає один або кілька кольорів, то після демонстрації всі картки викладаються перед нею і експериментатор дає інструкцію: «Я назву колір, а ти покажи потрібну картку».

2.Розрізнення колірних відтінків (А.Палій) [40].

Мета: дослідження здатності відрізняти колірні відтінки.

Обладнання: 10 карток одного кольору з різною насиченістю.

Хід обстеження: Дитині пропонують 10 карток одного кольору, але різні за світлістю (колірною насиченістю). Необхідно розкласти їх по порядку від найтемнішого до найсвітлішого.

Чим більша точність розкладки кольорів, тим вища здібність до сприйняття кольорів у дитини.

Еталон форма

1.Тест «Знайди квадрат» (А.Палій).

Мета: вивчення константності сприйняття дітьми дітей 4–6 років.

Обладнання: таблиця з 10 чотирикутниками

Хід обстеження: Дитині показують таблицю (рис. 2.1) із зображенням 10 чотирикутників, серед них 5 абсолютно однакових квадратів, та 5 чотирикутників, трохи відрізняються від них: вертикальні боки трохи довші горизонтальних, або навпаки; будь-який із кутів чотирикутника менше або більше прямого кута. Дитині пропонується відшукати на таблиці всі квадрати (чотирикутники, у яких всі сторони і кути рівні).

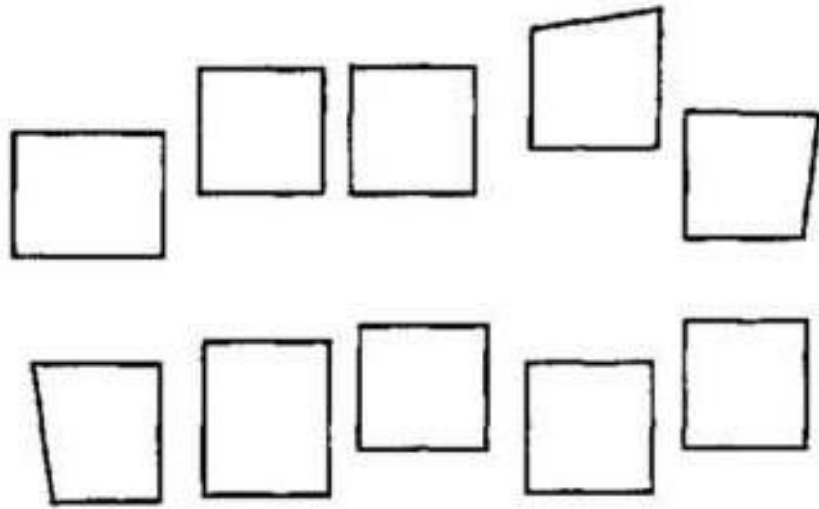

Рис. 2.1. Набір геометричних фігур для методики «Знайди квадрат»

2.Методика «Поділи на групи» (А. Палій) [40].

Мета: дослідження образно-логічного мислення (виділення фігур за певною ознакою)

Обладнання: набір карток з геометричними фігурами, різними за кольором та розміром (рис. 2.2).

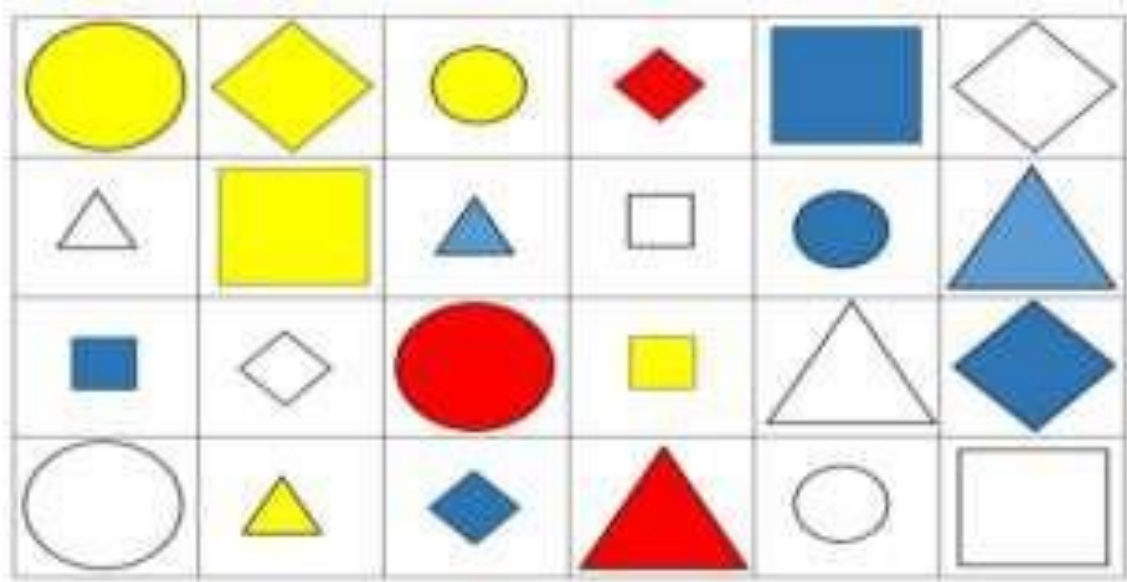

Рис.2.2. Набір фігур для методики «Поділи на групи»

Хід обстеження: «Уважно поглянь на картинку і розділи представлені на ній фігури на як можна більшу кількість груп. У кожену таку групу повинні входити фігури, що виділяються за однією загальною для них ознакою. Назви всі фігури, що входять в кожену з виділених груп, і ту ознаку, за якою вони виділені».

Еталон розмір

1.Методика «Складання піраміди з кілець» (А. Палій) [40].

Мета: дослідити сформованість уявлень про величину

Обладнання: одноколірна піраміда з 4 кілець.

Хід обстеження: Дитина сидить за столом, їй показують пірамідку, потім у неї на очах знімають одне кільце за іншим, розкладають їх послідовно. Після цього порушують порядок і пропонують дитині зібрати пірамідку самостійно. Інструкцію можна повторити двічі. Розташування кілець може змінюватись в різному порядку.

2.Методика «Склади смужки»

Мета: дослідити сформованість уявлень про величину.

Обладнання: 10 паличок різної довжини від 2 до 20 см. Кожна паличка повинна відрізнятись від попередньої на 3-5 см.

Хід обстеження: Дитині дається інструкція: «Розташуй кільця так, щоб побудувати піраміду від найбільшого до найменшого». Під час виконання завдання дитиною, необхідно спостерігати за діями дитини, як саме сформовані уявлення про величину предметів. Якщо у дитини виникають труднощі, то пропонують виконати такі дії: «Знайди кільце червоного кольору, вдягни на палицю, далі блакитне...». Також можна порівняти кільця методом прикладання та накладання, запитавши у дитини: «Яке кільце більше: червоне чи блакитне? Чому?».

2.2. Аналіз результатів дослідження рівня сформованості сенсорних еталонів у дітей молодшого дошкільного віку з мовленнєвими порушеннями.

Вивчивши особливості і зміст роботи з формування сенсорних еталонів з дітьми з порушеннями мовлення, нами було проведено діагностику для створення подальшої корекційної роботи з використанням Монтессорі-матеріалів.

Дослідно-експериментальна робота з проблеми дослідження проводилася на базі ЗДО №41 «Пізнайко» м.Чернівці.

Для діагностики уявлень про властивості сенсорних еталонів використовувались відповідні авторські методики (див. ДОДАТОК Б) за якими ми дослідили:

- 1.Рівень сформованості уявлень про кольори.
- 2.Рівень сформованості уявлень про форми.
- 3.Рівень сформованості орієнтування у величині предметів.

Оцінка результатів відбувалась за 5-ти бальною шкалою:

5 балів – завдання виконане правильно, дитина визначила сенсорну ознаку предмета

4 балів – завдання виконане правильно з допомогою дорослого, дитина називає не всі сенсорні ознаки.

3 бала – при виконанні завдання допущено 3 помилки, не завжди вербально позначає сенсорну ознаку.

2 бала – дитина потребує підказок дорослого, робить більше 4 помилок при називанні сенсорних ознак.

1 бал – завдання не виконане.

Аналіз результатів дослідження показує те, що достатній рівень сформованих сенсорних еталонів мають 2 дитини, середній рівень – 6 дітей, низький рівень – 2 дитини (таблиця 2.1).

Таблиця 2.1.

Результати первинного обстеження за еталонами

	Достатній рівень	Середній рівень	Низький рівень
1.Катя, 3,6 р.	+		
2.Марк, 4р.		+	
3.Віка, 3,5 р.			+
4.Софія, 3,8 р.		+	
5.Костя, 4 р.	+		
6.Лера, 3,5 р.		+	
7.Мар'яна,3,2 р.			+
8. Андріана, 4.2 р.		+	
9. Захар, 4 р.		+	
10. Віта, 3,7 р.		+	

Еталон «Колір», методики «Кольори» та «Відтінки кольорів». Обстеження рівня сформованості сенсорного еталону – кольору показало нам те, що 60% дітей можуть впізнавати серед інших основні кольори, 40% - не назвали або переплутали кольори (рис. 2.3).

Зокрема, під час проведення першої методики на розрізнення кольорів труднощі виникали у диференціації блакитного та синього, салатого та зеленого кольорів. 3 дитини путали жовтий колір з помаранчевим. Дітям, що мали порушення мовлення було важко називати кольори, проте вони правильно співвідносили їх під час завдань. Одна дитина називала більшу частину кольорів англійською мовою, через їх легшу вимову слів.

Жодного разу не було названо наступні кольори: рожевий, чорний, фіолетовий, білий, коричневий.

Рис.2.3.Результат дослідження еталону «Колір»

Завдяки методиці «Відтінки кольорів» ми мали на меті з'ясувати здатність дитини розрізняти колірні відтінки. Виявлено, що дітям складно розрізняти інтенсивність колірних смужок. Це також могло залежати від освітлення чи особливостей сприймання відтінків конкретною дитиною. Половина обстежуваних дітей з середнім рівнем (3) змогли знайти найтемнішу смужку серед інших. Інші потребували допомоги в вигляді порівнянь смужок темної та світлої інтенсивності та пояснень. При викладанні смужок не спостерігалось закономірності в кольорі.

Еталон «Форма» проводилася з метою виявлення знань дітей про геометричні фігури, та вміння співвіднесення фігури з назвою. Зокрема, методика «Знайди квадрат» спрямована на те, щоб дослідити константність сприйняття чотирикутників, а саме квадрата. Діти вказували на чотирикутники, які не є квадратом. Більшість дітей плутали квадрат з прямокутником та іншими чотирикутниками

Кількісні дані, отримані під час методики «Поділи на групи» показали нам те, що діти з ЗПР стикнулись з труднощами під час самостійного поділу фігур за певною ознакою. Діти з високим рівнем уявлень про сенсорні

еталони після пояснень самостійно змогли поділити фігури за кольором та формою. Зокрема, дівчинка Катя здійснила поділ за кольором (відібрала всі жовті фігури, і за розміром малі), хлопчик Костя відібрав декілька червоних фігур і 2 квадрата. Діти з середнім рівнем потребували детальніших пояснень та прикладу. Діти з низьким рівнем сформованості еталонів не впорались з виконанням завдання, у них були труднощі з концентрацією уваги та посидючістю. Деякі діти не вказали на колір або назву фігур, але найбільше – не вказували на розмір.

Загалом, лише 15 % дітей змогли впоратись з завданням, визначити квадрат серед інших фігур та згрупувати фігури за ознаками. Інші 85 % - не впорались з завданням (рис. 2.4).

Рис.2.4.Результат дослідження еталону «Форма»

Еталон «Розмір». Методика «Склади піраміду з кілець» спрямована на виявлення розуміння дитини величини об'ємних предметів, та зорового співвідношення розмірів. Діти з високим рівнем сформованих сенсорних еталонів самостійно розбирали та складали по декілька разів пірамідку, всі кольори та кілечка з першого разу мали правильне співвідношення. Діти з середнім рівнем також гарно працювали з пірамідкою, дехто використовував

метод спроб та помилок. Діти, що отримали низький показник сформованих сенсорних еталонів, проявили досить гарний пізнавальний інтерес до завдання. Вони складали пірамідку шляхом порівняння та накладання кілець з допомогою дорослого, проте в процесі могли відволікатись, не доводити завдання до кінця та залишали пірамідку на середині виконання. На нашу думку, такий достатній рівень виконання завданням всіма дітьми спричинений тим, що дані пірамідки пропонують дітям ще з раннього віку як в дома, так і у дитячому садочку.

Методика «Склади смужки» була спрямована на те, щоб виявити здатність дітей визначати величину предметів, а саме їх довжину. Діти старшого віку серед обстежуваних (4 р.) краще впорались з завданням, в порівнянні з дітьми меншого віку. 2 з 10 дітей виклали смужки драбинкою, 8 не впорались, і викладали хаотично без послідовності (рис. 2.5).

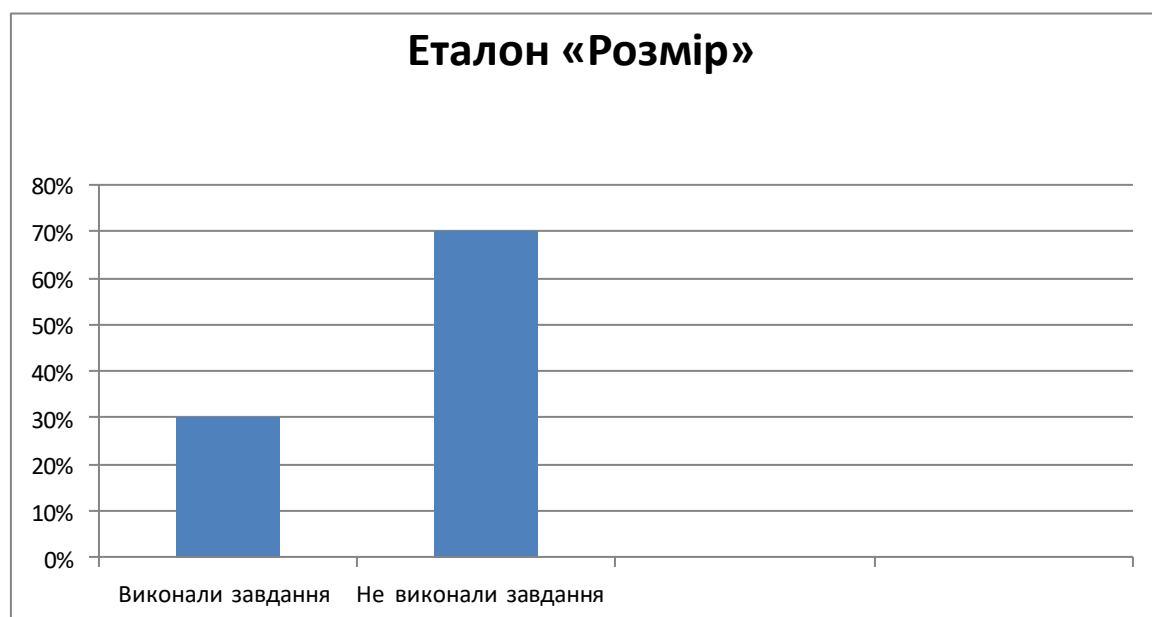

Рис.2.5.Результат дослідження еталону «Розмір»

Результати обстеження дітей показали, що 30% дітей можуть правильно виконати завдання, а 70 % дітей потребують допомоги.

Отже, після проведених досліджень ми отримали такі дані: 60% дітей можуть впізнавати серед інших основні кольори, 40% - не назвали або

переплутали їх. 15 % дітей змогли впоратись з завданням еталону «Форма». Діти визначили квадрат серед інших фігур та згрупувати фігури за ознаками. Інші 85 % - не впорались з завданням та стикнулись з труднощами. За еталоном «Розмір» виявлено, що 30% дітей можуть правильно виконати завдання, а 70 % дітей потребують допомоги.

Висновок до розділу 2

Отже, у другому розділі було описано методики дослідження рівня сформованості сенсорних еталонів (форми, кольору та величини). Для дослідження еталону «Колір» ми використали методики «Колір» та «Відтінки кольорів», які дають змогу дізнатися про те, які кольори та їх відтінки знає дитина, і чи співвідносить предмети за кольором. Для дослідження еталону форми, тобто явлення дітей про геометричні фігури, ми використовували методики «Поділи на групи» та «Знайди квадрат». Для дослідження еталону «Величина» (розмір) використали методики «Склади смужки» та «Складання піраміди з кілець».

Оцінка результатів здійснювалась за 5-ти бальною шкалою, і виявлено, що достатній рівень сформованих сенсорних еталонів мають 2 дитини, середній рівень – 6 дітей, низький рівень – 2 дитини

За еталоном колір отримано такі дані: 60% дітей можуть впізнавати серед інших основні кольори, 40% - не назвали або переплутали їх. За еталоном форма – 15 % дітей змогли впоратись з завданнями еталону, інші 85 % - не впорались з завданням та стикнулись з труднощами. За еталоном розмір – 30% дітей виконали вірно завдання, а 70 % дітей потребували допомоги.

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВПРОВАДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ МАРІЇ МОНТЕССОРІ В КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИТКОВІЙ РОБОТІ З ДІТЬМИ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

3.1. Особливості організації розвиваючого середовища

Система Марії Монтессорі є альтернативним способом отримання дошкільної та початкової освіти дітей та застосовується в практичній роботі вже майже сто років, її сутність полягає в тому, щоб спонукати дитину до самонавчання та саморозвитку в умовах спеціально підготовленого середовища, яке поділено на кілька зон.

Обладнання приміщення як місця роботи в дитячих закладах, що працюють за системою Марії Монтессорі, відрізняються від традиційних навчальних закладів.

Розвиваюче середовище за Марією Монтессорі — це така організація середовища, коли простір ділиться на декілька зон, що дозволяє педагогам якнайкраще організувати процес навчання, зберігаючи порядок, а дітям легко орієнтуватися у багатьох навчальних і розвиваючих матеріалах.

Зважаючи на девіз видатного педагога: «Допоможи мені зробити це самому», розвиваюче середовище готується так, щоб дитина могла проявити власні можливості через самостійну діяльність. Діяльність дітей у розвиваючому середовищі за Марією Монтессорі здійснюється за певними правилами, основне з яких — твоя свобода закінчується там, де починається свобода іншого. Закінчивши справу, діти прибирають за собою, а пересуваючись по групі намагаються не заважати іншим дітям, які працюють. Дані правила вчать дітей поважати права інших, дотримуватися порядку. А предмети підібрані так, щоб діти могли займатися з ними без допомоги дорослого [1].

Організовуючи розвиваюче середовище, слід дотримуватися низки основних умов [3]:

1. Відповідність віковим, психологічним, фізичним особливостям дитини.
2. Надання можливості виявляти ініціативу з метою повної реалізації свого творчого та внутрішнього потенціалу.
3. Середовище має бути таким джерелом інформації, щоб дитина могла самостійно навчатися.
4. Надання можливості вільного вибору виду діяльності, а також реалізації власних ідей та отримання результатів.
5. Забезпечення кожної дитини особистим простором, а також місцем для розслаблення та акумуляції нових сил.
6. Допомога в усвідомленні себе значущою особистістю та формуванні шанобливого ставлення до оточуючих.
7. Розвиток уміння до самостійного виконання різних дій, і навіть можливості допомагати іншим.
8. Усвідомлення своєї незалежності, при цьому не боятися просити допомоги.
9. Формування в дитині самодисципліни та вміння дотримуватися заданих правил.
10. Забезпечення психологічної та фізичної безпеки кожної дитини.

За методикою існують основні принципи для побудови розвиваючого середовища. По-перше, при організації такого середовища необхідно, щоб все було продумано. По-друге, важливість розташування матеріалів у встановленому порядку та дотримання його. По-третє, вільний доступ до матеріалу кожній дитині, та можливість його самостійно дістати з полиць.

У правильно створеному середовищі кожен окремий матеріал має важливе дидактичне значення, оскільки його завдання полягає у тому, щоб дитина могла самостійно, без допомоги дорослого змогла самостійно працювати: засвоїти нові поняття, знайти конкретні закономірності та

дослідити властивості. Саме розташування дидактичного матеріалу відповідає порядку презентації роботи з ним [14].

Спеціально організоване середовище вчить дитину бути незалежною, самостійно пізнавати світ за допомогою відчуттів. Відчуття та пізнання для дітей нерозривні: їм завжди хочеться до всього доторкнутися, понюхати, спробувати на смак. При цьому важливо не намагатись прискорити темп розвитку дитини. Потрібно бути спостережливим, щоб не допустити втрати інтересу до того чи іншого заняття і виду діяльності.

Монтессорі-середовище – це те особливе місце, де діти почуваються комфортно та затишно. Вони самі обирають матеріал, з яким хотіли б попрацювати. Взявши матеріал із полички, діти розташовуються або за столиком, або на килимках чи в зручній частині кімнати, де немає сторонніх предметів. Будь-яка критика чи зауваження з боку педагога є неприпустимим. Педагог виконує другорядну функцію і приходить на допомогу тільки тоді, коли дитина сама просить її про це. Марія Монтессорі дає право дитині контролювати свої помилки самостійно. Нехай вона сама виправиться, коли побачить неправильність своїх дій. У цьому педагог бачить розвиток. У Монтессорі-просторі розташовуються зручні стільці, які легко переносити, шафки та полиці підібрані так, щоб дитина могла легко ними користуватися. Парт немає, але є індивідуальні килимки, які використовуються при роботі з матеріалом. У Монтессорі-середовищі все адаптовано під дитину, діти самостійно вирощують квіти, доглядають живий куточок або акваріум.

Існують основні правила користування Монтессорі-матеріалами [21]:

1. Матеріал розташовується на рівні очей дитини, щоб вона могла вільно ним скористатися.
2. Дбайливе ставлення до матеріалу.
3. Після того, як матеріал обраний, дитина відносить його на стіл або килимок, де займається, і розташовує його в певному порядку.

4. Під час використання матеріалу дитині надається повна свобода дій.
5. Освоївши один матеріал, дитина переходить до складніших за способом використання матеріалів.
6. Дитина може взяти наступний матеріал лише після того, як повернула на місце попередній.
7. Один матеріал – одна дитина, щоб мати змогу зосередитись. Якщо обраний дитиною матеріал зараз зайнятий іншою дитиною, вона чекає, спостерігає за роботою іншої дитини, або обирає інший матеріал. Надлишок матеріалу призводить до того, що дитина не може концентруватися на предметах, її увага легко переключається, тому виникає втома та продуктивність дитини знижується.

При роботі з матеріалом необхідно дотримуватися наступної послідовності:

- вибір матеріалу;
- підготовка матеріалу та робочого місця;
- виконання дій;
- контроль помилок;
- завершення роботи, повернення матеріалу на вихідне місце [22].

Монтессорі-група повинна стати місцем, де дитина може жити вільно, і свобода, яку вона має – це не тільки духовна свобода її внутрішнього зростання. Весь організм дитини, її фізіологічні потреби, її моторна активність повинна знайти у групі найкращі умови розвитку, забезпечуючи прагнення дитини до самостійності та незалежності.

Предмети та меблі у класі виконують важливі функції, тому до них ставиться ряд вимог. Головна з них це відповідність зросту, віку та силі дітей. Шафи та стелажі мають бути відкритими, низькими, щоб всі матеріали, які розміщені на полицях знаходились на рівні очей дитини, щоб діти могли їх з легкістю брати та повертати на місце.

Кожна Монтессорі-група повинна мати годинник з великими арабськими цифрами, що позначає кожну годину. Крапочками позначається кожна хвилина, годинник також повинен мпти секундну стрілку. Годинник також має бути на рівні очей дитини. Також, в Монтессорі-групі має бути намальована на підлозі лінія, яка є одним із символів Монтессорі-педагогіки (еліпс жовтого, голубого або світло-зеленого кольору). На лінії проводиться концентрація уваги дітей, групові та індивідуальні уроки. Лінія дозволяє об'єднувати всіх дітей групи в одне єдине ціле.

При підготовці оточуючого середовища варто приділяти особливу увагу комплектності матеріалу. Лише за умови повного набору необхідних предметів, матеріал розвиватиме самостійність та незалежність дитини. Створюючи середовище необхідно турбуватись про естетичність та привабливість.

Вже починаючи з роздягальні, для дитини все повинне бути зручним та доступним при користуванні. Монтессорі-група поділяється умовно на 5 класичних зон:

1. Практичного життя (матеріали для розвитку дрібної моторики, пересипання, переливання та ін...);
2. Зона сенсорики (матеріали для розвитку слухових, тактильних та зорових аналізаторів);
3. Мовленнєва зона (матеріали для читання, письма та розвитку мовлення);
4. Математична (цифри та вправи на додавання, віднімання, та «Золотий матеріал»);
5. Космічна зона (матеріали для дітей старшого віку, де знаходиться матеріал з географії, біології та астрономії).

Розглянемо детальніше зони [24]:

1. **Зона практичного життя.** Тут розміщені матеріали для розвитку дрібної моторики руки: пересипання, пересівання, переливання та ін. Діти дуже люблять працювати в цій зоні, так як тут все знайоме та з реального життя, спеціально розроблені вправи, націлені також на розвиток концентрації уваги та самостійності дитини. Ці навички необхідні для того, щоб не залежати

від дорослих у щоденних побутових справах, самостійно піклуватися про навколишнє середовище та турбуватися про інших. Діти навчаються користуватись ложкою, виделкою, ножем, піпеткою, ножицями, серветкою і т.д. В результаті набутого досвіду, постійних вправ та самостійної діяльності дитина набуває практичних вмінь та навичок. Використовуються також матеріали, як рамки з застібками (гудзики, кнопки, блискавки, пряжки, шпильки, шнурки, банти і гачки).

Дидактичний матеріал Марії Монтессорі, що представлено в цій зоні, дуже широко використовується і у вправах для формування рухових навичок (з гудзиками, шнурками, бантами, блискавками, ремінцями). Для розвитку дрібної моторики використовуються: перекладання різних дрібних предметів (намистинок, м'ячиків), пересипання ложкою, переливання води за допомогою губки, переливання з однієї ємкості до іншої та ін.

2. Сенсорна зона дає дитині можливість використовувати свої відчуття при вивченні навколишнього світу. В цій зоні знаходяться матеріали для розвитку слухових, тактильних зорових аналізаторів. Сенсорні матеріали розвивають сферу відчуттів, а саме смакові, нюхові, тактильні, відчуття дотику. Діти навчаються бачити та відчувати різницю між якостями предметів працювати з геометричними формами, пазлами, тканинами, втулками. Дитина групує предмети, розділяє їх по парах, диференціює, розрізняє форму, величину, колір, вагу предметів, запах, текстуру.

Наведемо декілька прикладів сенсорних Монтессорі-матеріалів, які можна використовувати в роботі з дітьми раннього віку.

Для розвитку дотику: дощечки «гладенька-шершава», шершаві таблички, клаптики тканини з різною фактурою, сенсорні мішечки.

Для розвитку слуху: шумові циліндри, дзвіночки Маккероні, дзвіночки з різних матеріалів (дерево, кераміка, фарфор, метал, скло), перкусійні інструменти (барабани, джембе). В музичній зоні кожна дитина може розвинути свої музичні здібності. Педагог вважала, що музичне виховання має бути ретельним і методичним, не обмежуватися пасивним слуханням, співом або навчанням гри на інструменті. Діти мають створювати музику. Адже потреба у творчості – в самій природі дітей, у прагненні імпровізувати. Марія

Монтессорі наголошувала, що дитина має активно збагачувати різні сенсорні відчуття. Від цього залежить розвиток, зокрема, й музичних здібностей

Для розвитку стереогностичного відчуття: геометричні тіла, вправи з чарівним мішечком, різні види сортування предметів.

Для розвитку зорового сприймання: набір «Рожева башта», коричнева драбина, кольорові таблички, чотири блоки з циліндрами і кольорові циліндри, червоні штанги, геометричний комод з рамками.

Кожен вид властивостей та відносин предметів має загальноприйняті зразки – сенсорні еталони, які впорядковано і зведено до кількох різновидів. Формування сенсорних еталонів - є основою пізнання навколишнього світу.

3.Мовленнєва зона, або зона розвитку мови. У ній розміщені матеріали, які допомагають освоїти основи граматики, допомагають навчитися письму та читанню, розвивати мову. Дитина має чудову можливість розширити словниковий запас, розвивати уяву та мислення.

Зона мови включає в себе матеріали:

- на розширення словникового запасу (коробочки і картки, на яких зображені предмети);
- для навчання письму (рамки для штрихування, рухливий алфавіт);
- для навчання читання (коробочки з фігурками для першого - інтуїтивного читання, підписи до предметів навколишнього середовища, прості книжки).

4. Математична зона. Тут розташовані матеріали для формування поняття про число та десяткову систему, навчання засадам геометрії і стереометрії. Марія Монтессорі розробила унікальний математичний матеріал, за допомогою якого відбувається навчання дошкільнят математики. Діти працюють з математичними штангами, картками, веретенцями, намистинками, ланцюжками, шершавими цифрами та ін. Усі ці матеріали відповідають сенсомоторним потребам дитини. Матеріали дають можливість навіть маленьким дітям вирішувати досить складні завдання.

Між групами сенсорних і математичних матеріалів існує наступний зв'язок: перші спрямовані на розвиток вміння порівнювати, упорядковувати, вимірювати, Ритмізовані, здійснювати обслідиницькі дії, що само по собі є

пропедевтики для формування елементарних математичних уявлень. Деякі дії з математичними матеріалами вже знайомі дітям. Наприклад, дитина повинна розкласти червоні штанги, які за формою і за кольором аналогічні матеріалами для розвитку органів почуттів, в уже розученого порядку.

Матеріали зони математики:

1. Для рахунку в межах 10 (штанги, веретена).
2. Для знайомства з десятковою системою («золотий» матеріал).
3. Для рахунку до 100 (намистини, кольорові ланцюжки).
4. Для знайомства з арифметичними діями (марки, таблички додавання, віднімання, множення і ділення).
5. Для знайомства з дробом.
6. Для знайомства з основами геометрії (геометричний комок, конструктивні трикутники).

Математичні матеріали прийнято поділяти на декілька груп, залежно від їх призначення. До першої групи матеріалів належать математичні штанги, як допомагають вивчити рахунок до десяти, навчитися розрізняти та писати числа за допомогою цифр, познайомитись з поняттями кількості, прояснити значення нуля.

Другу групу матеріалів становить «Золотий математичний матеріал», який знайомить дитину з кількостями, представленими одиницями – у вигляді намистин, десятками – у вигляді стержнів, квадратами – сотнями, кубами – тисячами. За допомогою намистин і цифр дитина може збудувати на одному або двох килимах образ десяткової системи числення. Зазвичай таку побудову вдається здійснити навіть 4-5 літній дитині. Діти починають рахувати не з першого десятка, як це прийнято в інших педагогічних прикладах, а з легкістю оперують відразу чотиризначними числами. Складні арифметичні приклади, які школярі вчать вирішувати, записуючи в стовпчик, діти викладають та прочитують на своїх килимках за допомогою намистин «Золотого матеріалу».

До третьої групи відносяться Дошки Сегена. Це відомий тестовий матеріал, який Марія Монтессорі запропонувала дітям в якості дидактичного матеріала. З їх допомогою, а також за допомогою ланцюжків з кольорових намистин, діти запам'ятовують назви чисел, рахують без переходу та з

переходом через десяток і сотню.

Четверта група математичних матеріалів дає можливість дітям робити вправи з арифметики і легко запам'ятовувати таблиці складання, віднімання, множення і ділення.

Ефективність групи математичних матеріалів визначається не тільки послідовною роботою над розвитком мислення дитини, а й одночасним залученням різних органів почуттів, коли в роботу включається слово, обстеження, дії з посібниками, зоровий образ. Працюючи з матеріалом, дошкільник дуже рано освоює структуру десяткової системи, розуміє, що сто – це квадрат десяти, а тисяча – куб десяти.

6. Космічна зона. В осередку космічного виховання матеріали є предметними та наглядними, а дитині пропонується дати уявлення про географію, ботаніку, анатомію, астрономію. Другим не менш важливим напрямком космічного виховання є розкриття особистості дитини, становлення більш сильного характеру, розвиток її логіки.

Зона включає в себе інформацію про: 1. Оточуючий

світ (географія та культура країн);

2. Світ рослин (експерименти для виявлення потреб рослин);

3. Мистецтво (дізнаємося про картини відомих художників і створюємо свої);

4. Музику (знайомство зі світом музики через сенсорне сприйняття та подальше вивчення нотної грамоти);

5. Науку (знайомство з властивостями природних сил землі);

6. Знайомство з часом (годинник).

Створюючи розвиваюче середовище в групі рекомендують дотримуватись основних принципів Марії Монтессорі:

1. Свобода та її обмеження

2. Структура та порядок

3. Природність та реальність

4. Краса та атмосфера

5. Матеріали М. Монтессорі

В космічному вихованні виділять умовно наступні розділи:

1. Я – людина
2. Земля наш рідний дім
3. Земля та стихії
4. Таємниці неба
5. Планета Земля
6. Тваринний та рослинний світ [21].

3.2. Роль педагога в становленні особистості дитини за методикою Марії Монтессорі

Марія Монтессорі, вважала, що у професії педагога важливо мати такі особистісні якості, як чутливість, чуйність, співпереживання, розуміння, гнучкість, які допомагали б порозумітися з дітьми. А також специфічні професійні вміння: жвавість, розвинену міміку, чіткий голос і навіть, що на перший погляд здається дивним, привабливу зовнішність. Усе це разом має служити вчителю допомогою у взаємодії з дітьми. Вчитель повинен застосувати всі свої таланти та вміння для того, щоб побудувати правильну послідовність процесу розвитку дитини. Доречно згадати широко відомий постулат Монтессорі - «Не нашкодь!», згідно з яким вчитель, докладаючи зусиль для розвитку вихованця, робить це обережно.

Дитина для Марії Монтессорі - головна ланка педагогічного процесу, яка може розвиватися самостійно. Але чи зможе дитина здійснити цей складний процес повною мірою без сторонньої допомоги? Допомога вчителя, що доповнює зусилля дитини, полягає у створенні комфортної атмосфери, де перший зможе легко та граючи розкрити власні потенціал та талант, а також пристосуватися до навколишнього світу, а другий реалізувати не лише свої професійні, а й особисті якості.

Доречно згадати одне з головних досягнень Монтессорі, саме розроблений нею метод, який одержав світове визнання, який справив своєрідну «революцію» в педагогіці, засновану на ідеї вільного виховання.

Монтессорі закликає: «Дайте дитині свободу!». Але як забезпечити продуктивний навчальний процес та при цьому зберегти свободу дитини? Варто звернутися до Марії Монтессорі та розглянути роль педагога в її

системі. За її словами, «підготовка навколишнього середовища та підготовка вчителя є практичним фундаментом ... виховання» [3].

Звичайно, функція педагога - один із важливих компонентів процесу навчання, але дитині належить важливе місце у педагогічній системі Монтессорі. Вчитель – це ключовий компонент у освітній системі. Але варто зазначити, що навчально-виховний процес залежить від поведінки педагога, його завдань, а також його ролі. Марія Монтессорі розуміє важливість усієї ситуації. Вона створює зовсім новий ракурс освіти, професії педагога зокрема. У її системі вчитель – це помічник, керівник, колега, організатор, але насамперед – спостерігач. Це, звісно, суперечить світогляду суспільства на час. Але її система допомагає дитині розкрити суть своєї особи.

Яка ж роль дорослого у даній системі? На перший погляд може здатись, що вона незначна, але насправді це не так. Вчитель, наставник повинен мати мудрість, досвід, чуття, розуміти внутрішній світ дитини і, звичайно, мати певний багаж знань. Дорослий не передає свої знання, не заважає дітям самим пізнавати навколишній світ, а просто допомагає проводити аналіз та систематизацію накопичених знань [12].

Аналізуючи роботи педагога визначили та розкрили основні функції, які властиві істинному Монтессорі-вчителю.

1. Посередницька функція. Педагог - це своєрідний зв'язок між дитиною та знаннями, які вона має освоїти. Саме від професіоналізму педагога, вміння презентувати той чи інший матеріал, настанов у поводженні з цим матеріалом залежить чи опанує дитина новою інформацією.

2. Навчальна функція. Виконуючи її, вчитель на своєму прикладі показує, як потрібно працювати із запропонованим учням матеріалом, приділяючи увагу послідовності дій, спонукаючи дітей так само уважно розумітися на завданні, як це робить він. Вчитель не транслятор, а приклад для наслідування. Яскравою ілюстрацією цього твердження може бути наступний факт із практики Марії Монтессорі. Одним із способів навчити дитину читати (до цього моменту знав окремі звуки) було повторення слів за вчителем. На столі перед учителем стояла підставка з гласними та приголосними звуками, та такі ж таблички лежали перед дітьми. Вчитель складав із цих звуків слово,

яке, наслідуючи його приклад, мали скласти і

діти. Виходило певне слово, наприклад «троянда», яку вчитель також приносив у клас, даючи дітям наочно побачити цей предмет, а потім починав вимовляти це слово, акцентуючи увагу на кожному складі, старанно артикулюючи. Діти повторювали. А далі вже кожен учень підходив до вчителя, де промовляв слово і викладав звуки, намагаючись його утворити. Це ж робили інші діти за своїми партами, після чого, якщо хтось припускався помилки, вона розбиралася і виправлялася колективно.

3. Організуюча функція, що визначає ту комфортну атмосферу, яку вчитель повинен забезпечити своїм учням для того, щоб вони не відчували стислості або скутістості, могли спокійно пересуватися, брати потрібні дидактичні матеріали, спілкуватися між собою за необхідності і водночас дотримуватися порядку і послідовності дій у роботі. Тут важливо пояснити дітям правила поведінки, але водночас уникати явних заборон, пояснивши, що вони є як свобода у діях, а й відповідальність за свою роботу. «Якщо вчитель дає якесь розпорядження, він обов'язково домагається послуху. Обов'язково, будь-що. Тому спочатку наказувати треба тільки те, що справді буде зроблено. Наприклад, можна попросити зупинитися, у крайньому разі педагог зупинить дитину силою. Вимагати вибачень – не можна. Якщо учень відмовиться, його неможливо буде змусити. Це підірве учительський авторитет» [33].

Вчителі, які працювали в школі Монтессорі повторювали розпорядження, адресоване дитині, двічі, змінюючи акцент на кожному слові. Спочатку на першому, щоб привернути увагу дітей (це було ім'я самої дитини), потім на другому слові – що треба було зробити дитині. Крім акценту на словах вчителя використовували жести, кожен з них яких мав своє значення. Якщо надавалися розпорядження, то швидким рухом руки по прямій. Якщо вчитель вимагав сидіти тихо і нерухомо, він використав жест руки зверху донизу.

4. Захисна функція. Чутливість і розуміння - це ті якості, які необхідні педагогу для реалізації цієї функції, коли він повинен відчувати та простежити атмосферу в дитячому колективі та запобігти, якщо це знадобиться, виникнення сварки. «Якщо учень зосереджений на роботі, ніщо має його

відволікати» [3].

5. Керівна функція, сенс якої полягає в тому, щоб вчитель допомагав дитині та направляв його протягом усього заняття. Монтессорі-вчитель дає дітям індивідуальне чи групове завдання та намагається не втручатися у процес роботи, якою займаються діти. Тільки зрідка наводять словами сприяє тому, щоб вони прийшли до правильної відповіді і рішення. Він орієнтує їх у тих випадках, коли вони заходять у глухий кут і не знають, що робити далі. Вчитель лише допомагає їм зробити їхню роботу самостійно.

6. Діагностична функція. Виконання цієї функції вимагає від вчителя уважності та постійного спостереження за захопленими завданнями дітьми. Він оцінює стан кожної дитини, її прогрес в індивідуальній роботі або навіть складності, що виникли, записуючи це в спеціальний журнал. Крім того, вчитель стежить за фізичним станом дитини. «Найчастіша причина, яка має привернути найпильнішу нашу увагу, неправильна поза, яка приймається більшістю учнів під час виконання шкільних завдань. Ця причина настільки характерна, що сколіоз можна вважати професійним захворюванням школярів Доктор Ле Жандр сказав одного разу, можливо, занадто суворо, але, на жаль, справедливо, що школа – завод з виробництва сліпих і горбунів» [33].

Перед педагогом, як прихильником вільного виховання, стоїть завдання ефективного узгодження педагогічної організації розвитку дитини. Саме такий підхід за своєю суттю і здатний закласти основи глибинної духовної спільності учителя і учня. У атмосфері взаєморозуміння, взаємодії і співпраці, в умовах прийняття дитини таким, який вона є, педагог-гуманіст робить найважливіший крок до забезпечення цілісності педагогічного процесу, при цьому передбачається, що цілісність його виникатиме з природного різноманіття реального життя дітей.

Великий вклад в зміну та розуміння ролі педагога зробив Р.Штейнер. Ще тільки замислюючи свою авторську школу, він вже знав, що учитель має бути особою, яка буде підтримувати становлення і розвиток особистості кожного учня. Він став творцем особово-орієнтованого підходу в освіті, який дійсно спрямований, в першу чергу, на завдання виховання і реалізації особи дитини. Штейнер був переконаний, що в центрі усього життєвого ритму школи завжди

повинна стояти фігура класного учителя. І його роль тим значніше, чим значніше сама його особа. Щодня упродовж перших восьми років навчання він не лише опрацьовує зі своїми дітьми (наповнюваність класу близько 30 чоловік) шкільні предмети, але і допомагає їм розібратися в різноманітних життєвих ситуаціях.

Цей же аспект, але дещо з іншого боку, розглядала М.Монтессорі, в глибокому переконанні якої в правильно організованому освітньому середовищі дитина йде попереду, а учитель за ним, підтримуючи його в усьому. Проте, учителеві необхідно відмовитися від своєї власної активності, щоб активнішим могла стати сама дитина.

Це говорить про те, що при такій системі виховання учитель має бути готовий не лише до ролі керівника, але головним чином, до ролі спостерігача. У школах Монтессорі педагог перетворюється наче на вченого-спостерігача, який повинен добре знати, які внести зміни в те, що оточує дитину, щоб вона могла продовжувати свій саморозвиток.

Основа нової системи – вивчення кожної дитини окремо. А для того, щоб вивчити дитину, зрозуміти її, потрібно надати їй повну свободу дії

Таким чином, сенс методу, розроблений Монтессорі, полягає в тому, що необхідно стимулювати дитину до самовиховання, самонавчання та саморозвитку. Завдання педагога – допомогти організувати вихованцю свою діяльність.

Тому Монтессорі бачила роль педагога не в навчанні і вихованні, а в керівництві самостійною діяльністю дітей і вважала за краще використати термін «керівниця» замість «учитель». Ось чому і здається таким привабливим один з принципів педагогіки Монтессорі «допоможи мені це зробити самому», який свідчить саме про те, що учитель або інший дорослий не учить дитину, а допомагає йому освоювати навколишній світ.

Якщо по реакції дитини вчитель розуміє, що момент для відповіді вибраний невдало, він пропонує відкласти матеріал, пробує повторити це пізніше. Це керується з одним з найважливіших принципів вільного виховання – педагогічною підтримкою.

В педагогіці Марії Монтессорі вчитель не транслює знання, а сприяє

тому, щоб дитина надбала їх самостійно, працюючи в спеціально підготовленому середовищі. Педагог конструє, грамотно оснащує розвиваюче дидактичне середовище, підтримує пізнавальну активність дітей, спостерігає за ходом їх самостійної роботи і, у разі потреби, направляє діяльність дитини. Таким чином, вчитель навчає дітей вчитися.

Найбільш серйозною перешкодою для поширення систем вільного розвитку являється підготовка відповідних педагогів. Вчителі повинні самі знати та уміти все, чому захоче навчитися дитина. Чи, принаймні, прагнути до цього.

З огляду на те, вчитель проходить через 3 етапи.

1. Перший етап – підготовка привабливого та зручного для роботи дитини середовища.

2. Другий етап – заміна діяльності окремих дітей, яка заважає розвитку інших. Причому це робиться ненав'язливо і в єдиній формі – пошук для цих «неспокійних» дітей цікавих видів робіт, на яких вони могли б сконцентрувати свою увагу.

3. Третій етап – є умовним, проте полягає в тому, щоб просто не заважати дитині, коли вона зайнята цікавою і корисною діяльністю.

Варто зазначити, що ідейність та захоплення педагога роботою, який працює в системі Марії Монтессорі, завжди захоплює дітей і допомагає йому налагодити освітньо-виховний процес.

Дитина не лише несвідомо захоплюється красою педагога: внаслідок наслідування вона слідує і моральному прикладу його, «тому особливо важливо поводитись з дітьми з усією чуйністю, м'якістю і добротою, які вчителю хочеться розвинути в дітях».

Різниця між вихователем зі звичайного дитячого садка і вихователя, що працює за методикою Марії Монтессорі велика. По-перше, відрізняються погляди на педагогіку. Вихователь, що встановлює межі вирішує, що погано, що добре, і найголовніше – за дитину робить вибір щодо проведення його дозвілля [20].

Марія Монтессорі взагалі не використовувала слова «педагог». В її розумінні – це наставник, або сучасною мовою – коуч чи тренер. Це людина,

яка буде підбадьорювати дитину зробити перший крок, але ніколи не зробить цього замість нього. Метод Монтессорі потребував нового вчителя: перший крок, який повинен зробити майбутній Монтессорі-вчитель, – це підготувати себе. У нього повинна бути розвинена уява. Він постійно шукає «відсутню» дитину. Він повинен вірити, що дитина відкриє себе в роботі. Він повинен звільнити себе від упередженості щодо «рівнів» і «типів», за якими прийнято розподіляти дітей. У своїй уяві вчитель бачить звичайну дитину, яка живе в духовному світі. Вчитель повинен вірити, що дитина виявить свою справжню сутність, коли знайде роботу, яка її зацікавить.

В результаті тривалої роботи та спостережень як з інтелектуальними порушеннями, так і зі звичайними дітьми молодшого шкільного і дошкільного віку педагог зробила собі висновок, що дитина здатна виховуватися лише тоді, коли педагог надає їй свободу вибору. Дитині не потрібно примушувати до якоїсь дії, вона сама повинна вирішити, що їй цікаво і чим вона хотіла б зайнятися.

Особлива увага в системі Монтессорі приділяється підготовці педагога. Ще за життя Марії Монтессорі програми підготовки вчителів були комплексними та включали теорію методу, вивчення її праць, дидактичних матеріалів, дитячої психології, педагогіки, фізіології, гігієни, музики, дитячої літератури. Обов'язковою частиною підготовки було відвідування та аналіз занять у школах Монтессорі.

Сучасні програми, наприклад у навчальному центрі Монтессорі в Сент-Луїсі (США), тривають два роки та поєднують теоретичну підготовку з практикою. Майбутні педагоги вивчають психологію, філософію методу, практикують у школах, виготовляють навчальні матеріали, ведуть спостереження за дітьми.

Монтессорі-вчитель - це не лише дипломований педагог, а насамперед спостерігач і наставник, який поважає дитину як унікальну особистість. Він організовує середовище, підбирає матеріали, підтримує інтерес дитини до діяльності, але не нав'язує своїх дій. Педагог має бути уважним, спокійним, врівноваженим, говорити м'яко, рухатися плавно, поважати гідність і свободу

кожної дитини.

Важливо розуміти, що «пасивність» учителя у методі Монтессорі є лише видимою - насправді вона ґрунтується на глибокій підготовці, вмінні спостерігати та вчасно спрямовувати діяльність дитини. Кінцевою метою педагога є створення умов, за яких діти здатні працювати самостійно, без постійного контролю дорослого.

Учитель у Монтессорі-класі має бути охайним, спокійним, позитивним і привабливим у своїй поведінці. Його завдання - створити атмосферу довіри, поваги й емоційного комфорту. Він повинен вміти зацікавити дитину діяльністю, але вчасно відступити, щоби не перешкоджати її самостійному навчанню.

Справжній Монтессорі-педагог усвідомлює, що розвиток дитини відбувається лише за умови її активної діяльності та свободи вибору. Його місія - допомогти дитині стати незалежною, самостійною, впевненою у власних силах особистістю.

3.3. Технологія Марії Монтессорі у системі корекційно-розвиткової роботи з дітьми з порушеннями мовлення.

Педагогічна технологія Марії Монтессорі є унікальною системою виховання та розвитку, яка поєднує в собі гуманістичні, психологічні та педагогічні принципи. Її теоретичні засади і практичні методики спочатку формувалися для роботи з дітьми, які мали порушення психофізичного розвитку, тобто відрізнялися від своїх однолітків рівнем інтелектуальних, мовленнєвих або моторних здібностей. Проте з часом педагог адаптувала свої підходи і для дітей з типовим розвитком, створивши універсальну систему, що довела свою ефективність у різних освітніх контекстах.

Сутність педагогічної системи Монтессорі полягає у створенні таких умов навчання і виховання, за яких дитина виступає активним суб'єктом власного розвитку. Вона самостійно обирає вид діяльності, темп і спосіб роботи, що відповідає її природним потребам і можливостям. У цьому контексті

педагог виступає не стільки вчителем, скільки фасилітатором, який супроводжує, спрямовує та стимулює розвиток дитини. Саме тому ідеї М. Монтесорі стали основою сучасних підходів до інклюзивної та корекційно-розвиткової освіти.

З позиції психолого-педагогічного підходу, технологія Монтесорі розглядається як ефективна модель корекційного впливу, спрямованого на стимулювання розвитку провідних психічних функцій: моторики, мовлення, уваги, мислення, пам'яті, емоційно-вольової сфери та соціальної поведінки. Її використання дозволяє не лише компенсувати окремі порушення, але й створює умови для гармонійного особистісного розвитку дитини.

Важливим аспектом є те, що корекційна робота в системі Монтесорі не здійснюється ізольовано, а інтегрується у загальний процес реабілітації. Монтесорі-терапевт працює у складі мультидисциплінарної команди, яка включає педагогів, психологів, логопедів, реабілітологів та інших фахівців. Такий підхід забезпечує комплексність, системність і взаємодоповнюваність методів різних спеціальностей.

Пізнавальна діяльність дитини, відповідно до наукових положень, визначається як активна форма засвоєння дійсності, що ґрунтується на пізнавальних потребах – бажанні пізнавати нове, поглиблювати наявні знання, розширювати уявлення про світ, реалізовувати власний інтелектуальний потенціал. У контексті Монтесорі-педагогіки ця діяльність реалізується через різноманітні види активності: розумову, рухову, трудову, естетичну, моральну та комунікативну. Кожна з них сприяє формуванню цілісного досвіду дитини, розвитку її самостійності, ініціативності та здатності до рефлексії.

Особливе місце у педагогічній системі М. Монтесорі відведено сенсорному розвитку. Сенсорне виховання розглядається як основа формування інтелектуальних і пізнавальних процесів. Під сенсорним розвитком розуміють формування уявлень про властивості предметів навколишнього світу – їх форму, колір, розмір, розташування в просторі, фактуру, звук, смак і запах. Саме в дошкільному віці відбувається інтенсивне становлення сенсорної сфери, однак у дітей із затримкою психофізичного розвитку цей процес має певні особливості. Такі діти часто демонструють

труднощі в орієнтуванні на властивості предметів, мають недостатньо сформовані уявлення про колір, форму, величину, що ускладнює узагальнення сенсорного досвіду й його вербалізацію.

Для дітей із порушеннями мовлення характерним є обмежений обсяг знань і уявлень про навколишній світ, недостатній розвиток мовленнєвих умінь, труднощі у засвоєнні граматичних конструкцій, нестійкість уваги та низька здатність до переключення. Також спостерігаються зниження продуктивності пам'яті, труднощі у виконанні логічних операцій, переважання наочно-дійового мислення над словесно-логічним. У поведінковій сфері часто проявляються гіперактивність, імпульсивність, емоційна нестійкість, що потребує делікатного педагогічного супроводу.

Марія Монтессорі зазначала, що той самий дидактичний матеріал має різний вплив на дітей залежно від їхніх особливостей розвитку: для дітей із відхиленнями у розвитку він робить процес навчання можливим, а для дітей з типовим розвитком стає поштовхом до самовиховання. Це твердження набуло емпіричного підтвердження в подальших дослідженнях. Зокрема, спостереження показують, що діти з типовим розвитком легко зосереджуються на роботі з матеріалом і переходять до самостійної діяльності, тоді як діти з особливими освітніми потребами потребують додаткової мотивації та постійного залучення уваги з боку педагога.

У процесі адаптації Монтессорі-технології до потреб дітей із порушеннями розвитку особливого значення набуває модифікація дидактичного матеріалу. Вона здійснюється відповідно до типу порушення і спрямована на поступову підготовку дитини до складніших форм діяльності. Так, для дітей із порушеннями зору числові штанги можуть мати контрастне забарвлення і шорстку поверхню, що полегшує тактильне сприйняття; для дітей із порушеннями моторики добираються більші предмети, зручні для захоплення. У всіх випадках педагог дотримується принципу поступовості – від простого до складного, забезпечуючи перехід дитини до вищого рівня розвитку.

Педагоги також наголошують на доцільності поступового знайомства дитини з новим середовищем. Перш ніж переходити до роботи з дидактичними матеріалами, педагог має спостерігати за інтересами дитини, визначити, що

саме викликає її увагу, і лише тоді пропонувати відповідні вправи. Найчастіше початок роботи відбувається в зоні практичного життя, оскільки саме вона сприяє розвитку координації рухів, формуванню самостійності, організованості та довільної поведінки.

Спеціальне Монтесорі-середовище для дітей із порушеннями розвитку має терапевтичну спрямованість і обмежується використанням адаптованих матеріалів, переважно із зон практичного життя та сенсорного виховання. У корекційній роботі з дітьми раннього віку, наприклад, із порушеннями опорно-рухового апарату, застосовуються спеціально обладнані простори або манежі з урахуванням індивідуальних можливостей дитини [47, 50].

Кожна вправа з Монтесорі-матеріалом має дві мети: реалізацію поточних потреб дитини у русі й діяльності та стимулювання розвитку майбутніх навичок. Цей підхід перегукується з теорією Л. Виготського про зону найближчого розвитку, згідно з якою навчання повинно випереджати розвиток. Водночас діти з особливими освітніми потребами часто мають труднощі у виборі діяльності та переході до нових видів завдань, тому педагог у таких випадках м'яко скеровує процес, допомагаючи дитині знайти оптимальний варіант навчальної активності.

Отже, технологія Марії Монтесорі має значний потенціал у системі корекційно-розвиткової роботи. Вона не лише сприяє компенсації окремих порушень, але й забезпечує всебічний розвиток особистості дитини, формує її автономність, самоорганізацію, внутрішню мотивацію до навчання. Завдяки своїй гуманістичній спрямованості, індивідуалізації навчального процесу та глибокому розумінню природи дитинства, метод М. Монтесорі є ефективним інструментом у роботі з дітьми з ООП в сучасному освітньому просторі.

3.4. Практичне використання вправ Марії-Монтесорі у корекційно-розвитковій роботі з молодшими дошкільниками

На основі отриманих результатів діагностики та спостережень нами була організована корекційна робота з розвитку сенсорної сфери.

Напрямом роботи було формування сенсорних еталонів, а саме колір,

розмір та форма, з використанням різноманітних видів роботи та Монтессорі-матеріалів.

Корекційна робота щодо сенсорного розвитку дітей охопила наступні аспекти:

1. Вдосконалення вмінь та навичок впізнавання та називання основних кольорів та геометричних форм;
2. Формування поняття «великий, маленький», «товстий, тонкий»;
3. Вдосконалення навичок маніпулювання та дій з предметами;
4. Розвиток пізнавальної діяльності;
5. Розвиток дрібної моторики.

Методичною основою для використання дидактичного матеріалу Марії Монтессорі в корекційній роботі з особливими дітьми є її спрямованість на інтелектуальний розвиток. При роботі з матеріалами дитина отримує знання про навколишній світ, збагачує свій сенсорний досвід.

Технологія Марії Монтессорі створює реальні можливості для реалізації права на освіту дітей з особливими освітніми потребами, так як вона зумовлює відповідний рівень розвитку дитини та її особистості. Практичне використання дидактичного матеріалу Марії Монтессорі набуває важливого значення не тільки для організації особистісно-зорієнтованої педагогічної моделі, але й забезпечує ефективність корекційних впливів.

Дослідивши рівень сенсорної сфери молодших дошкільників з порушеннями мовлення, та здійснивши аналіз результатів, нам було розроблено корекційні заняття (див.ДОДАТОК В) та презентації Монтессорі-матеріалів (див.ДОДАТОК Г), що спрямовані на розвиток сенсорної сфери молодших дошкільнят.

Корекційні заняття щодо сенсорного розвитку дітей охопили наступні завдання:

1. Формування знань про властивості предметів (колір, форма, розмір).
2. Розвиток навичок впізнавання та називання основних кольорів, підбір предметів за кольором.
3. Розвиток вміння розрізняти відтінки кольорів.
4. Розрізнення основних геометричних форм.

5.Формування поняття «великий, маленький», «товстий, тонкий».

6.Вдосконалення навичок маніпулювання та дій з предметами.

У корекційній роботі нами було використано різноманітні Монтессорі-вправи. Розглянемо їх детальніше.

Блоки циліндрів. Циліндри являють собою чотири дерев'яних блоки, що містять 10 циліндрів з держакми, за які їх виймають з блоків.

Блок 1 (червоний) – циліндри однакової висоти змінюються за товщиною.

Блок 2 (жовтий) – циліндри змінюються одночасно у двох вимірах (за товщиною та висотою).

Блок 3 (зелений) – циліндри змінюються одночасно у двох вимірах (від низького товстого до високого тонкого).

Блок 4 (синій) – циліндри мають однаковий діаметр (2 см), рівномірно зменшується висота від 5 до 1,5 см (від низького до високого).

Пряма мета:

- Вдосконалення зорового сприймання змін у різних площинних фігурах
- Розвиток окоміру

Непряма мета:

- Розвиток дрібної моторики
- Формування пінцетного захвату
- Формування понять величини «товстий-тонкий», «високий-низький», «широкий-вузький»

Презентація:

- 1.Запрошуємо дитину до роботи, беремо матеріал та кажемо дитині його назву: «Це блок циліндрів».
- 2.Беремо блок двома руками та розміщуємо його на килимку чи столі.
- 3.За допомогою захвату «щипцями» беремо найбільший циліндр та ставимо його на стіл перед отвором.
- 4.Переносимо решту циліндрів, оглядаємо порожній блок циліндрів.
5. Поверніть на місце циліндри, починаючи з найтовстішого.

6.Оглядаємо заповнений блок циліндрів, ще раз даємо назву матеріалу.

7.Пропонуємо дитині повторити вправу.

Рожева вежа. Являє собою десять дерев'яних кубів рожевого кольору. Довжина ребра найменшого куба – 1см, ребро кожного наступного куба збільшується на 1 см. Довжина ребра найбільшого куба становить 10 см

Пряма мета:

- Розвиток візуального сприйняття відмінностей у трьох площинах
- Формування понять «великий», «маленький»
- Розвиток окоміру

Непряма мета:

- Розвиток математичного мислення (сенсорне сприйняття концепції 10)
- Знайомство з формою куба
- Розвиток контролю і координації рухів

Презентація

1.Запрошуємо дитину до роботи, беремо матеріал та кажемо дитині його назву: «Рожева вежа».

2. Використовуючи рух «захват щипцями» переносимо його на килимок.

3. Розташовуємо куби у довільному порядку, роздивляємось куби на килимку, вибираємо найбільший і ставимо на середину килимка.

4.Роздивіться куби, що залишилися. Скажіть дитині, що хочете вибрати найбільший з тих, що залишилися («спеціальний куб»).

5.Ставимо його на середину попереднього куба. Продовжуйте будувати вежу за таким же алгоритмом.

6.Милуємось побудованою вежею з різних боків, ще раз скажіть її назву. Показуємо дитині як дивитися на вежу зверху (бачимо квадрати, що розташовані точно по центру попереднього).

7.Запропонуйте дитині побудувати вежу самостійно.

Коричневі сходи. Являють десять дерев'яних призм коричневого кольору висотою 20 см і основою призм розміром від 1х 1 до 10 х 10 см.

Пряма мета:

- Розвиток зорового сприймання товщини
- Розвиток уміння розрізняти предмети за товщиною
- Формування понять «товстий», «тонкий»

Непряма мета:

- Розвиток оковиміру
- Розвиток контролю і координації рухів.
- Розвиток математичного мислення (сенсорне сприйняття концепції 10)
- Знайомство з формою призми.

Презентація

1. Запрошуємо дитину до роботи, беремо матеріал та кажемо дитині його назву: «Коричневі сходи».

2. Показуємо дитині як брати і переносити призми на килимок, розташовуючи їх у довільному порядку.

3. Роздивляємося призми на килимку, вибираємо найтовщу і ставимо її у верхній лівий кут килимка.

4. Роздивляємося призми, що залишилися і вибираємо найтовщу серед них.

5. Продовжуємо будувати сходи за таким же алгоритмом.

6. Звертаємо увагу на форму побудованих сходи, проведіть рукою вздовж сходинки зверху вниз.

7. Милуємось побудованими сходами з різних боків.

8. Пропонуємо дитині побудувати сходи самостійно.

Кольорові мотушки – 1. Представляє коробку з трьома парами табличок: червоного, синього, жовтого кольорів. Короткі сторони табличок мають білі планки.

Пряма мета:

- Вивчення основних кольорів
- Знаходження пар кольорів

Непряма мета:

- Розвиток сприйняття кольорів
- Підготовка до роботи за програмою «Мистецтво»

Презентація

1. Запросіть дитину до роботи, разом з дитиною даємо назву матеріалу «Кольорові мотушки».
2. Дістаньте на килимку мотушки по одній з коробки, використовуючи захват «щипцями», тримаючи її за білу планку.
3. Даємо дитині інструкцію: «Ми будемо шукати однакові за кольором мотушки» (можна починати з будь-якого кольору).
4. Беремо одну з них, наприклад, червону і ставимо в лівий верхній кут килимка, щоб білі планки розташовувалися горизонтально.
5. Беремо наступну мотушку, порівнюємо з першою. Якщо вона інша за кольором, ставимо її під першою.
6. Якщо ця мотушка однакова, ставимо її праворуч від першої, говоримо: «Пара».
7. Пропонуємо дитині працювати за даним алгоритмом самостійно.

Кольорові мотушки – 3. Коробка має дев'ять відділень, в кожному з яких знаходяться серії мотушок одного кольору сім відтінків від темного до світлого (середня за інтенсивністю мотушка відповідає кольору мотушки з коробки №2). Коробка №3 містить відтінки наступних кольорів жовтий, червоний, синій, зелений, жовто-гарячий, фіолетовий, коричневий, рожевий, сірий.

Пряма мета:

- Потоншення хроматичного відчуття
- Вміння розрізняти відтінки кольорів
- Побудова серійного ряду від найтемнішого до найсвітлішого.

Непряма мета:

- Підготовка до роботи за програмою «Мистецтво»

Презентація

1. Запрошуємо дитину до роботи, підходимо разом з дитиною до матеріалу та даємо його назву «Кольорові мотушки, третя коробка».
2. Пропонуємо дитині, використовуючи захват щипцями і тримаючи за білу планку, дістати будь-яку серію табличок.

3.Роздивляємось мотушки, вибираємо найтемнішу серед усіх.

4.Роздивляємось мотушки, що залишилися, знову вибираємо найтемнішу серед усіх.

5.Пропонуємо дитині продовжувати працювати за тим же алгоритмом.

Розпишемо одне корекційне заняття (всі заняття подано в додатку В).

Корекційне заняття № 1

Мета навчальна: Формування та вдосконалення знань про сенсорні еталони. Розвиток вміння впізнавати та називати основні кольори. Знайомство з геометричною фігурою – коло. Навчати добирати предмети за кольором. Формування поняття, що різні об'єкти можуть бути однакового кольору.

Мета корекційна: Корекція уявлень дітей про кольори, розвиток дрібної та загальної моторики, формування захвату «щипцями».

Мета виховна: Формування навичок співпраці, взаєморозуміння, доброзичливості, самостійності; вміння працювати з дидактичним матеріалом, розвивати бажання та інтерес розповідати за власним бажанням.

Обладнання: іграшковий котик (лялька на руку), кольорові помпони маленьких та великих розмірів, друкований матеріал коло, каштани, пісочниця, Монтессорі-матеріал: «Кольорові мотушки», «Веселка».

Хід заняття:

1.Вступна частина

Організаційний момент, привітання.

(Для дітей із порушеннями мовлення важливо, щоб такі елементи занять, як вітання, рефлексія, прощання були традиційними, та час від часу повторювались. Вони створюють момент готовності дитини до виконання вправ).

Я скажу тобі привіт,

Твій привіт мені летить

Ми хороші дуже,

Привітаймось друже

Вчитель читає дітям віршик:

Ходить котик тишком-нишком,

Упіймав сіреньку мишку,

Сміло вгору хвіст підняв

І промовив гордо: «Няв».

2. Основна частина

Ігровий момент: Вчитель: Про кого цей віршик? Правильно, про котика. До нас у гості завітав котик. А що це в нього? Якої форми помпони (клубочки)? Якої вони форми? (великі чи маленькі) (Дітям пропонується погладити іграшку-котика, подивитись та доторкнутись до кольорових помпонів). Давайте допоможемо котику зібрати їх усіх .

Дидактична вправа: сортування великих та маленьких помпонів. Потрібно розподілити маленькі помпони у малу коробочку, великі помпони – у велику. використовуємо захват «щипцями».

Під час виконання вчитель запитує який у дитини клубочок (маленький), у яку тацю його треба поставити? (у маленьку)

Дидактична гра «Підбери колір»

Робота з піском: Малювання геометричної фігури на піску

Пропонуємо дитині підійти до пісочниці, визначаємо правила поведінки при роботі з сипучим матеріалом. Пропонуємо «привітатися» з піском

- доторкнутися до піску кожним пальчиком по черзі, і всіма пальчиками одночасно
- стиснути кулачок з піском, потім висипати його у пісочницю
- доторкнутися до піску внутрішньою стороною долоні, тильною стороною.

Дитині пропонується намалювати пальчиком хвилясті доріжки, лінії на

піску. У верхній частині пісочниці розташовуємо зразок геометричної фігури: кола. Дитина пробує відтворити його на піску, а потім викладає коло з каштанів чи камінчиків.

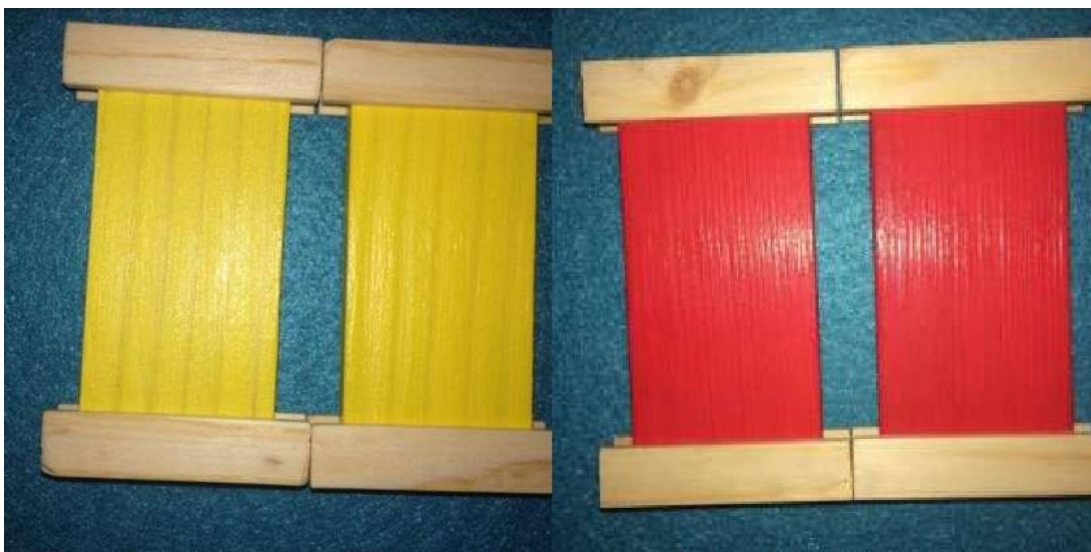
Робота з Монтессорі-матеріалом: «Кольорові мотушки»

Етапи роботи:

1. Дістаємо з дитиною мотушки по одній з коробки, використовуючи захват «щипцями».

2. Даємо дитині інструкцію: «Ми будемо шукати однакові за кольором мотушки» (можна починати з будь-якого основного кольору).

3. Порівнюємо мотушки з іншими по черзі, якщо ця мотушка однакова, ставимо її поруч та кажемо «Пара»

Робота з Монтессорі-матеріалом: «Веселка»

1. Разом з дитиною беремо матеріал на килимок, роздивляємось його.

2. Порівнюємо дуги веселки між собою, визначаємо найбільшу та найменшу дуги, називаємо їх колір.

3. Будуємо райдужний тунель з різнокольорових дуг.

4.Складаємо дуги один на одній, дотримуючись розміру та кольорової гамми.

3.Заклучна частина

-Підведення підсумків, прощання

-Ритуал «Свічка»

Всі збираються в коло, вимикається світло, І діти по черзі дмухають на свічку.

Ось скінчилась наша гра.

Все, прощатись нам пора.

Будемо скоро зустрічатись,

В нові ігри будемо гратись.

Після проведеної корекційної роботи з використанням Монтессорі-матеріалів, ми порівняли результати до та після формувального етапу, та отримали наступні дані:

Еталон «Колір». До формувального етапу результати показали, що 60% дітей впорались з виконанням, 40% - не виконали.

Після формувального етапу результати покращились на 10%. 70% виконали завдання, та 30% все ж не впорались (рис. 3.1).

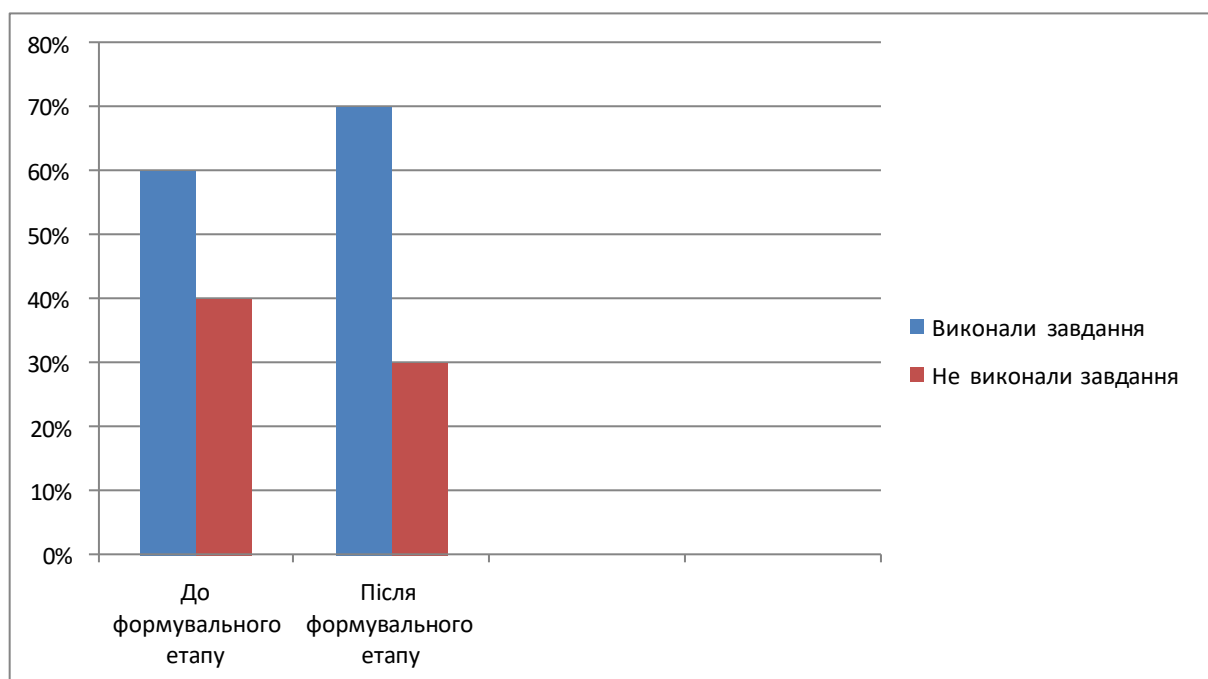

Рис.3.1. Результат до та після формувального етапу, еталон «Колір»

Еталон «Форма». До формувального етапу результати показали, що 15% дітей виконали завдання обстеження, 85% - не впорались. Після формувального етапу з'ясовано, що результати покращились на 15% (див.рис.3.2).

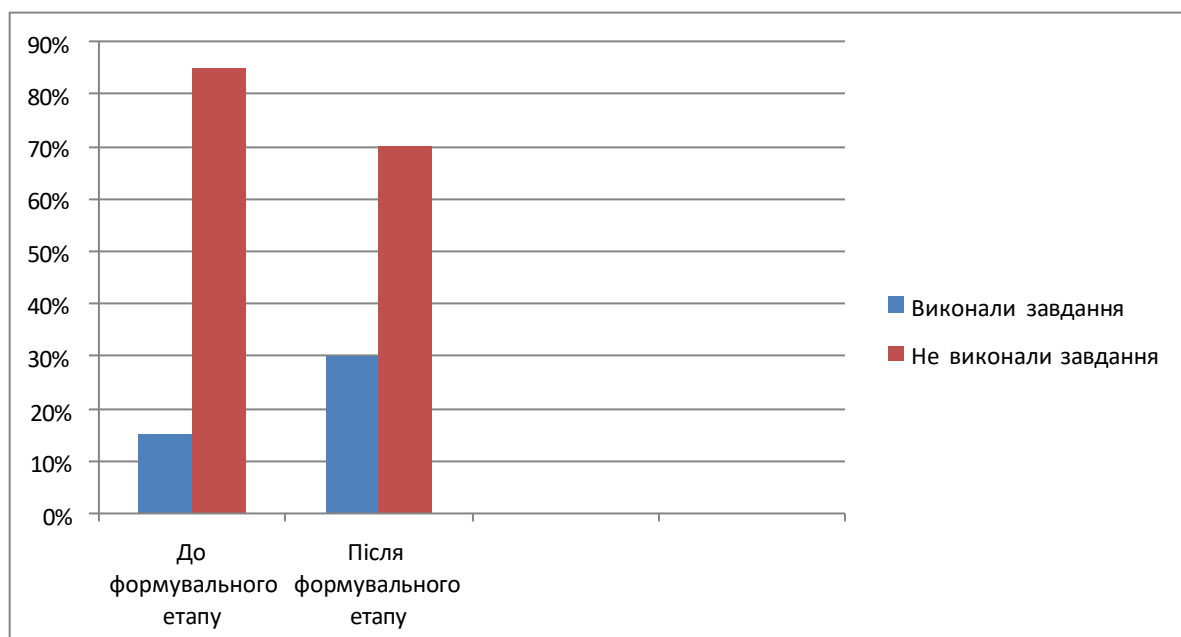

Рис.3.2. Результат до та після формувального етапу, еталон «Форма»

Діти, яким спершу було важко вирізнити серед інших чотирикутників квадрат змогли обрати його. Діти, які помилково називали фігури квадратом на повторному обстеженні вказували правильні варіанти відповідей.

Еталон «Розмір». До формувального етапу результати показали, що 30% дітей впорались з виконанням, 70% - не виконали. Після повторного обстеження результати покращились на 15 %.

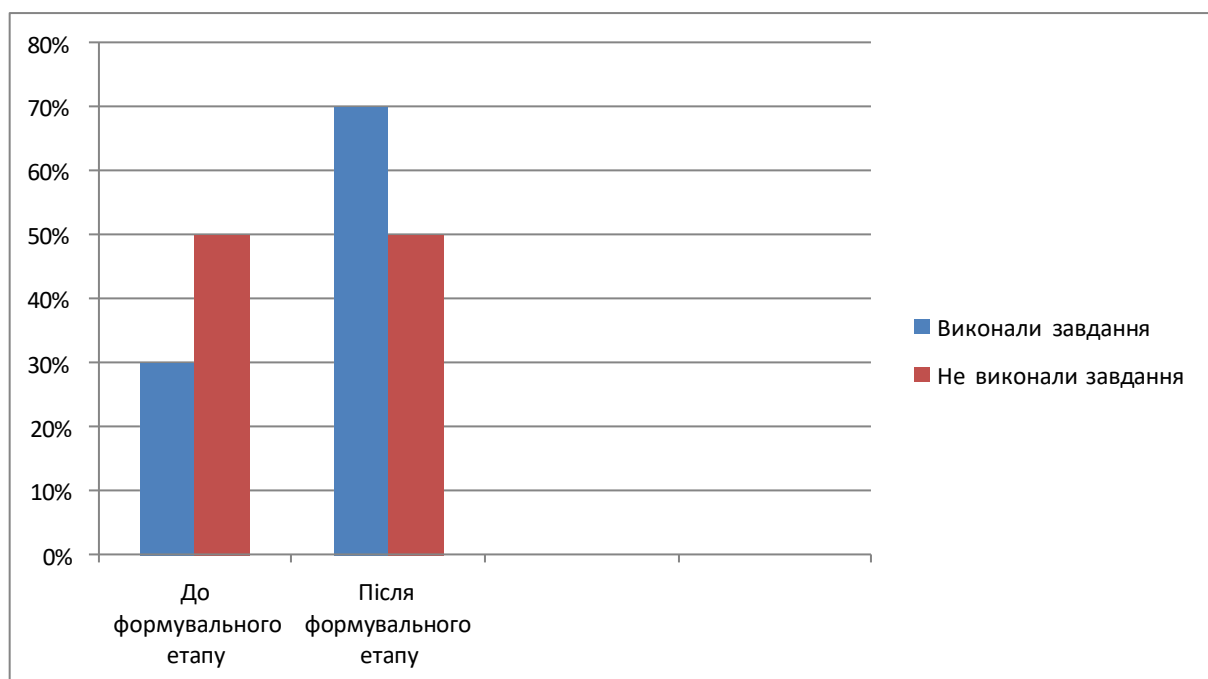

Рис.3.3.Результат до та після формувального етапу, еталон «Розмір»

Отже, здійснивши обстеження, ми можемо зробити висновок, що діти під час повторного дослідження впорались краще з завданнями.

Результати за еталоном «Колір» підвищились на 10%, за еталоном «Розмір» на 15%, за еталоном «Форма» на 15%.

Висновок до розділу 3

Створене Монтессорі-середовище дозволяє забезпечити накопичення зорових, слухових, дотикових вражень, формувати елементарні уявлення про основні різновиди величини (великий – маленький), форми (коло, квадрат,

трикутник, овал, прямокутник), кольори (червоний, помаранчевий, жовтий, зелений, синій, чорний, білий).

Ми проаналізували практичне застосування Монтессорі-підходу для розвитку сенсорного досвіду дошкільників. Сучасний корекційний процес вимагає від педагогів використання різноманітних розвиваючих технологій. Ефективною є реалізація сенсорного виховання саме у дошкільному закладі, при умові створення спеціальних умов та розвиваючого середовища.

Нами було практично реалізовано використання Монтессорі-терапії. Після проведеної корекційної роботи з систематичним використанням Монтессорі-вправ ми виявили помітну динаміку у засвоєнні дітьми сенсорних еталонів. При повторному обстеженні по кожній методиці показники збільшилися. Найбільший відсоток виконаних завдань збільшився за методикою «Форми» та «Розмір», що становить 15 % та не суттєві зміни ми виявили при перевірці за методикою «Колірні відтінки». Отримані результати на повторному обстеженні підтвердили ефективність використання методики Марії Монтессорі.

ВИСНОВКИ

Педагогіка Марії Монтессорі є класичною гуманістичною системою, орієнтованою на реалізацію природних потреб і потенційних можливостей дитини. У центрі її підходу - розвиток самостійності, відповідальності, вільного вибору та соціальної адаптації дитини в умовах сприятливого освітнього середовища.

Монтессорі-метод приділяє велику увагу розвитку сенсорних систем, що безпосередньо впливають на формування мовлення. Використання сенсорних матеріалів - дощечок із різною фактурою, кольорових табличок, геометричних тіл, шумових циліндрів - сприяє вдосконаленню зорового, слухового та тактильного сприймання.

У логопедичній роботі це має особливе значення, адже діти з мовленнєвими порушеннями часто мають недорозвинені сенсорні процеси, що ускладнюють правильне сприймання звуків, артикуляційних позицій та ритміко-мелодичної структури мовлення. Через вправи зі звуковими циліндрами чи дзвіночками формується слухова увага, розрізнення тембру та висоти звуку, що є важливою передумовою розвитку фонематичного слуху.

Згідно з поглядами Монтессорі, розвиток руки є важливим етапом становлення інтелектуальної і мовленнєвої діяльності. У зоні практичного життя дитина виконує вправи з пересипання, переливання, застібання гудзиків, зав'язування шнурків тощо.

Для логопедичної практики ці вправи мають подвійну цінність: по-перше, вони стимулюють розвиток дрібної моторики, а по-друге, сприяють формуванню координації між рухами руки та артикуляційним апаратом. Відомо, що дрібна моторика тісно пов'язана з мовними зонами кори головного мозку, тому її вдосконалення позитивно впливає на темп і якість розвитку мовлення.

Одним із ключових принципів Монтессорі-педагогіки є надання дитині свободи вибору діяльності. У логопедичній практиці це проявляється у

створенні умов для самостійної мовленнєвої активності: дитина самостійно обирає завдання, коментує свої дії, взаємодіє з педагогом та однолітками.

Таке середовище знижує рівень тривожності, стимулює спонтанне мовлення й формує позитивну мотивацію до мовленнєвого спілкування. Водночас логопед виконує роль ненав'язливого наставника, який спостерігає, коригує і підказує лише тоді, коли це необхідно.

Монтессорі-матеріали універсальні й можуть адаптуватися до завдань логопедії. Наприклад, робота з «Рожевою вежею» або «Коричневою драбиною» розвиває просторові уявлення, що важливо при формуванні граматичної структури мовлення. Геометричні вставки допомагають у роботі над звуковим аналізом слова, а кольорові таблички - у розвитку мовлення через узгодження ознак (колір, розмір, форма).

Також логопеди активно використовують вправи на координацію рухів, увагу, дихання та ритмізацію, що є ефективними при роботі з дітьми із дизартрією, ринолалією, ЗНМ та затримкою мовного розвитку.

Результати проведеного експериментального дослідження підтвердили ефективність застосування Монтессорі-методики у корекційно-розвитковій роботі з дітьми молодшого дошкільного віку з порушеннями мовлення. Зокрема, рівень сформованості сенсорних еталонів за показником «колір» підвищився на 10%, «розмір» – на 15%, «форма» – на 15%.

До найбільш ефективних Монтессорі-вправ, використаних у дослідженні, належать: «Рожева вежа», «Колірні мотушки», «Блоки циліндрів», «Коричневі сходи», «Монтессорі-веселка». Їх систематичне застосування сприяє розвитку сенсорного сприймання, уваги, мислення, мовлення та дрібної моторики дошкільників.

Отже, ідеї Марії Монтессорі органічно інтегруються у логопедичну роботу, оскільки базуються на спільних принципах - індивідуалізації, природовідповідності та розвитку через діяльність. Застосування Монтессорі-методів у логопедії сприяє комплексному розвитку дитини, гармонізації сенсорної, моторної та мовленнєвої сфер, формуванню самостійності та позитивної мотивації до мовлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрушко Л., Єфімова С. Навчання дітей методами Марії Монтесорі. Львів: Психолог, 2004. 30 с.
2. Архипова Е.А. Сучасний дитячий садок: посібник для педагогів дошкільних установ. НМЦентр, 2000. 88 с.
3. Афанасьєва Т.І. Вчити по Монтесорі. Київ: Академвидав. 2006. 48 с.
4. Басюк Н.А. Сенсорне виховання дітей у процесі розвитку мовлення. *Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти*: зб. наук. праць. Житомир: вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. С. 4.
5. Богуш А. (2010). Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років. Монографія. Київ: Видавничий Дім «Слово». 374 с.
6. Богуш, А.М. (2012). Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників: мовленнєві ігри, ситуації, вправи. Київ: Слово. 302 с.
7. Богуш А., Гавриш Н. (2008). Методика ознайомлення дітей з довкіллям у дошкільному навчальному закладі. Київ: Слово. 408 с.
8. Богуш А. М. Мовленнєвий розвиток дітей дошкільного віку: теорія і методика навчання. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2012. 416 с.
9. Бондар В.І. (2005). Проблеми корекційного навчання у спеціальній педагогіці. Київ: Наш час. 175 с.
10. Бондар В.І. Психолого-педагогічні основи розвитку дітей в системі М. Монтесорі: навч. посіб. Полтава. 2009. 252 с.
11. Бондар В.І. Проблеми корекційного навчання у спеціальній педагогіці: навч. посіб. Київ: Наш час, 2005. 176 с.
12. Бондар В.І., Ільченко А.М. Психолого-педагогічні основи розвитку дітей в системі М.Монтесорі: навч. посіб. 2009. 252 с.
13. Борисова З., Семернікова Р. Спадщину Марії Монтесорі – сучасним дошкільним закладам. *Дошкільне виховання*. 1996. №5. С. 14–15.
14. Валентинів П. Марія Монтесорі та її метод. *Педагогічний вісник*. 1991. № 34. С.3.
15. Вісник Монтесорі. Ювілейний випуск за заг. ред. Б. М. Жебровського.

Київ, 2007. С. 5–10.

16. Внук О. Д. Сенсорний розвиток дітей раннього віку. *Дошкільний навчальний заклад*. 2011. № 8. С. 29–32.
17. Гаврилова Н.С. (2004). Структура недорозвитку пізнавальної діяльності у дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку. *Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі: Науково-методичний збірник*: Вип. 5 / За ред. В.І. Бондаря, В.В. Засенка. Київ: Науковий світ. С.197-201.
18. Гаврилов О.В. Особливі діти в закладі і соціальному середовищі: навчальний посібник. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2009. 308 с.
19. Гавриш Н. В. Формування зв'язного мовлення дітей дошкільного віку. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2011. 288 с.
20. Грядовкіна Ж. Через дію до пізнання: Монтессорі-підхід до організації предметно-маніпулятивної діяльності малюків. *Дошкільне виховання*. 2016. № 1. С. 15–19.
21. Дичківська Т.І. Поніманська. М. Монтессорі: теорія і технологія. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2006. 304 с.
22. Дичківська І. Через свободу і самостійність: Розвиток індивідуальності дитини в теорії і практиці М. Монтессорі. *Дошкільне виховання*. 1993. №5. С. 6-7.
23. Дичківська І.М. Індивідуальне виховання дітей дошкільного віку в педагогічній спадщині М. Монтессорі: автореф. дис. ...канд. пед. наук: Одеса, 1996. 24 с.
24. Дичківська І.М., Поніманська Т.І. Вправи у соціальній поведінці дітей за системою М. Монтессорі. Київ: Видавничий дім «Слово», 2000.340 с
25. Ільченко А.М. Гуманістичні ідеї Марії Монтессорі і спеціальна педагогіка. *Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі: Науково-метод. зб.*; за ред. В.І. Бондаря, В.В. Засенка. Київ: 2005. Вип.6. С. 42–45.
26. Ільченко А.М. Доцільність використання принципів Монтессорі- педагогіки у навчанні дітей з порушеннями психофізичного розвитку. *Підвищення ефективності логопедичної роботи в умовах здійснення дошкільної та*

початкової освіти: *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Херсон: Айлант, 2006. С. 34–39.

27. Ільченко А.М. Розуміння виховного процесу за М. Монтесорі для створення нових педагогічних технологій у спеціальній школі. *Актуальні проблеми спеціальної психології та педагогіки. Збірник наукових праць*. Херсон, 2005. С.70-75.
28. Жебровский Б. Українська модель школи Марії Монтесорі. *Початкова школа*. 2005. №5. С. 42-44.
29. Квас О. Ідеї дитиноцентризму у педагогічній спадщині Марії Монтесорі. *Молодь і ринок: Щомісячний науково-педагогічний журнал*. 2011. № 12 (83) грудень. С. 44–47.
30. Кирстюк Ю. Ефективність технології М.Монтесорі у корекційно-розвитковій роботі з дітьми з ООП *Матеріали студентської наукової конференції Чернівецького національного університету (16-17 травня 2025 року)*. Факультет педагогіки, психології та соціальної роботи. Чернівці: Чернівець. нац.ун-т ім. Ю.Федьковича, 2025. С.153-155.
<https://www.chnu.edu.ua/media/dfplyigu/2025-fppsр.pdf>
31. Конопляста С. Ю. Корекційно-розвивальна робота з дітьми з порушеннями мовлення. Київ : Логос, 2018. 268 с.
32. Кононко О. Л. Соціально-емоційний розвиток дитини дошкільного віку. Київ : Освіта, 2013. 288 с.
33. Коршунова Т.Л. Ідеї Марії Монтесорі на Полтавщині. *Українська освіта. Чому Марія Монтесорі?* Київ: КМПУ імені Б.Д. Грінченка, 2003. С. 31– 33.
34. Кравець Н.О.Формування незалежності в педагогічній системі Марії Монтесорі. *Вісник: Асоціація Монтесорі-вчителів України*; Упоряд.: В.З.Горюнова,Т.Л.Михальчук. Київ. 1998. Вип. 3. С 27-30.
35. Кушнір В. Розвиток ідей Марії Монтесорі у вітчизняній педагогічній думці на початку ХХ ст. *Педагогічний дискурс*, 2017. 230 с.
36. Мартиненко І.В. Особливості міжособистісної комунікації у дітей із нормальним та порушеним мовленнєвим розвитком. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2013. Вип. 24. С. 321-325.

37. Мартиненко І.В. (2012). Методика формування комунікативних вмінь у дітей старшого дошкільного віку із порушеннями мовленнєвого розвитку. *Логопедія*. №2. С.44-48.
38. Михальчук Т. Сім'я в системі Марії Монтессорі. *Освіта*. 1994. № 46–49.
39. Мостова Т. Українська модель школи-Монтессорі. *Сільська школа*. 2005. №27-28. С.6.
40. Палій. А.А. Методи діагностики психічного розвитку дітей. Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2014. 652 с.
41. Піроженко Т. О. Комунікативно-мовленнєвий розвиток дошкільника. Тернопіль: Мандрівець, 2010. 152 с.
42. Пелешенко О. В. Формуємо мовленнєву готовність до школи у грі. *Палітра педагога*. 2011. № 5. С. 16–18.
43. Постальчук О. В. Корекційно-розвивальні технології в логопедичній роботі. Київ: Педагогічна думка, 2022. 152 с.
44. Практика Монтессорі. Досвід і матеріали : методичний посібник. Львів : Колесо, 2009. 104 с.
45. Прибильська Н.В. Інтегроване навчання дітей з обмеженими можливостями в суспільстві здорових дітей. Київ: Академвидав, 2006. 175 с.
46. Родненко М.Є. Монтессорі-освіта: актуальність, тенденції та перспективи розвитку. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології: зб. наук. пр.* Сум ДПУ імені А.С. Макаренка. Суми, 2016. № 10. (64). С. 279-290.
47. Романенко І.С. Формування сенсорно-пізнавальної активності дітей раннього віку за допомогою дидактичних ігор та вправ за системою Монтессорі: посібник Кролевецький заклад дошкільної освіти (ясла-садок) №7 Кролевецької міської ради. Кролевець, 2019. 46 с.
48. Рібцун Ю. В. Використання творчих ігор у роботі вчителя-логопеда. Педагогіка здоров'я: зб. наук. пр. II Всеукр. наук.-практ. конф. / за заг. ред. акад. І. Ф. Прокопенка. Харків: ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2012. С. 414-419.
49. Рібцун Ю. В. Шляхи формування зв'язного мовлення у дошкільників із загальним недорозвитком мовлення. Теорія і практика сучасної логопедії: збірник наукових праць. Київ: Актуальна освіта, 2006. Вип. 3. С.136-144.
50. Салтишева В. Школа М. Монтессорі - ключ до дитячих сердець. *Нова*

педагогічна думка. 2004. №1. С. 16 – 19

51. Соботович Є.Ф. (1997). Концепція загально-мовленнєвої підготовки дітей до навчання в школі. *Дефектологія*. №2. С.2-5.
52. Соботович Є.Ф. (2002). Концепція стандарту спеціальної освіти дітей дошкільного віку з порушеннями мовленнєвого розвитку. *Дефектологія*. №1. С.2-7.
53. Соботович Є.Ф. (2004). Психолінгвістична періодизація мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку. Київ: *Актуальна освіта*. С.7-35.
54. Соботович Є. Ф. Психолого-педагогічні основи логопедії. Київ : Освіта України, 2017. 312 с.
55. Тарасун В. В. Логопедія. Теорія і практика. Київ : Каравела, 2021. 364 с.
56. Тарасун В.В. (2004). Логодидактика. Київ: Видавництво НПУ ім. М.П. Драгоманова. 348 с.
57. Ткач О. І. Технології розвитку мовлення дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення. Київ : НПУ ім. М. П.Драгоманова, 2019. 280 с.
58. Шеремет М.К. (2004). Формування готовності дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення до навчання у школі в умовах спеціального дошкільного закладу розвитку. *Імідж сучасного педагога*. №8/9. С.82-84.
59. Шеремет М. К. Теорія і практика корекційного навчання дітей із порушеннями мовлення. Київ : Каравела, 2016. 352 с.
60. Таран О.М. Оцінка Софією Русовою педагогічної системи Марії Монтессорі. *Зб. наук. праць: Спец. випуск* / В.Г. Кузь (гол. ред.) та інші. Київ: Наук. світ, 2002. С. 56–61.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

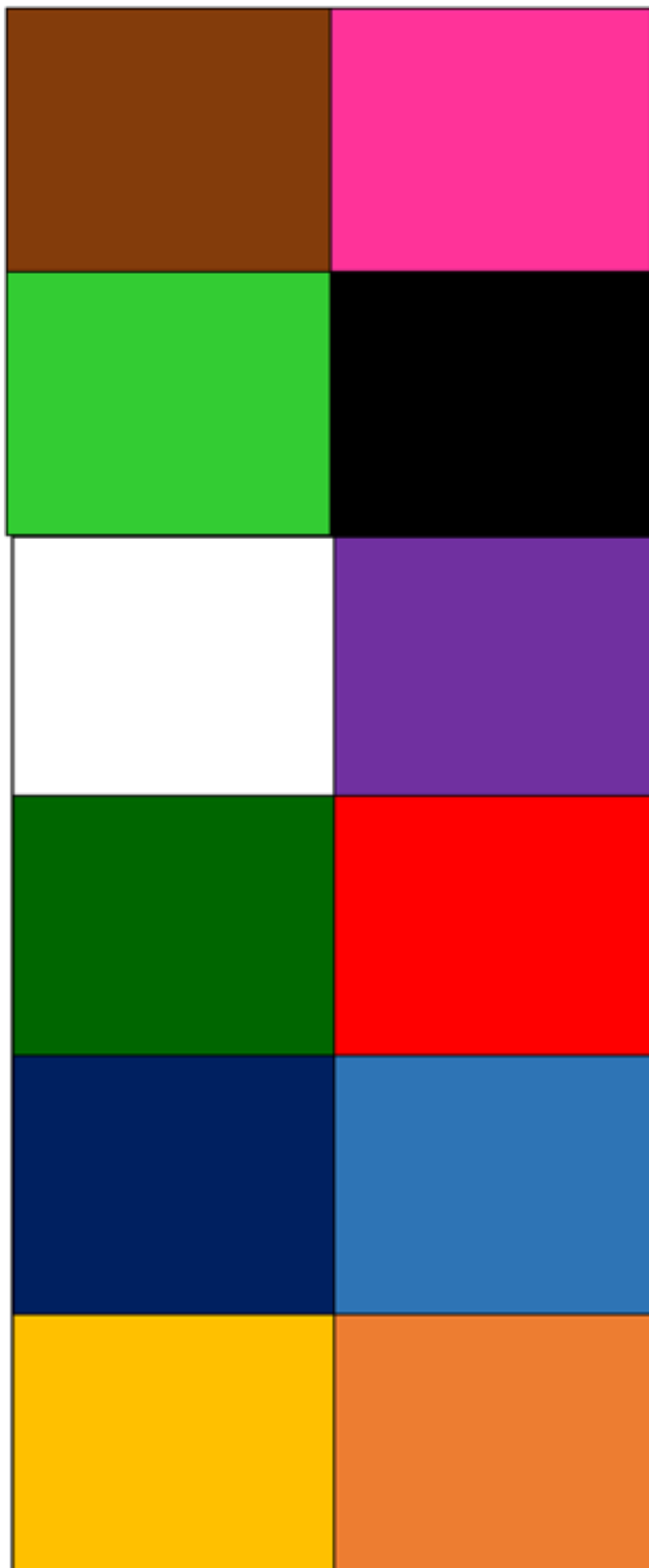
Зонування матеріалів за М.Монтессорі

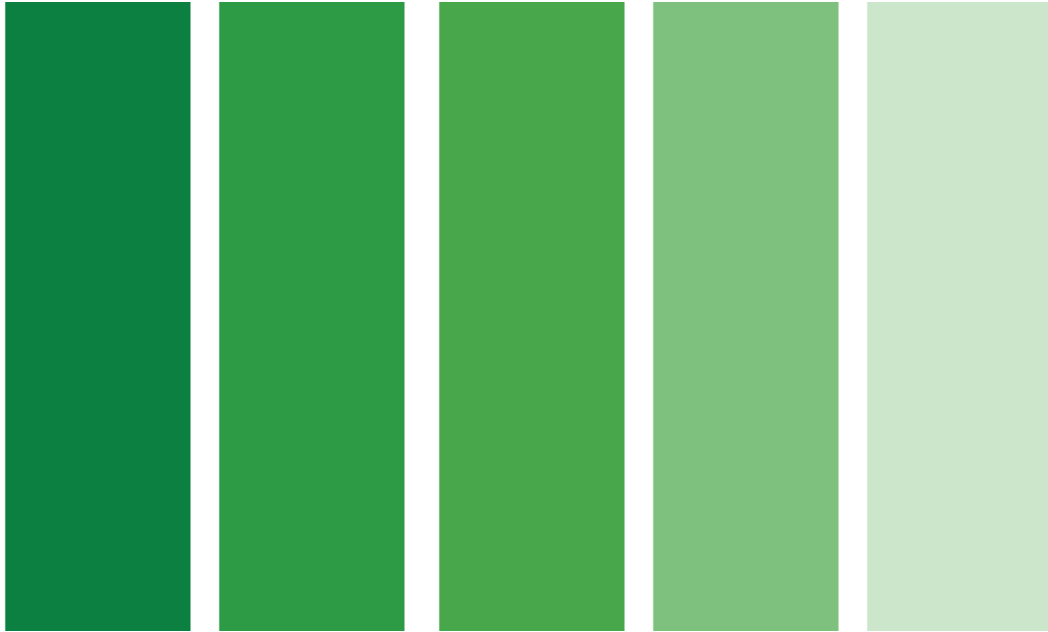

ДОДАТОК Б

Методика «Кольори»

Методика «Колірні відтінки»

ДОДАТОК В

Корекційне заняття № 2

Мета:

Навчальна: Формування та вдосконалення знань про сенсорні еталони. Вдосконалення уявлень про форму: великий-маленький за допомогою Монтессорі-матеріалу. Закріплення геометричної фігури коло

Корекційна: Корекція уявлень дітей про кольори, розвиток дрібної та загальної моторики. Розвиток зорово-просторового орієнтування.

Виховна: Формування навичок співпраці, взаєморозуміння, доброзичливості, самостійності; вміння працювати з дидактичним матеріалом, розвивати бажання та інтерес розповідати за власним бажанням; виховання творчої активності та вміння уважно слухати один одного.

Обладнення: іграшковий котик (лялька на руку), великі та маленькі кубики, дидактичний друкований матеріал, прищепки, Монтессорі-матеріал «Рожева вежа»

Хід заняття:

1. Вступна частина

Організаційний момент, привітання. *(Для дітей із ЗПР важливо, щоб такі елементи занять, як вітання, рефлексія, прощання були традиційними, та час від часу повторювались. Вони створюють момент готовності дитини до виконання вправ).*

Я скажу тобі привіт,
Твій привіт мені летить
Ми хороші дуже,
Привітаймось друже

2. Основна частина

Ігровий момент: До нашого котика (лялька на руку) прибігло маленьке мишенятко, і почало тут господарювати. Поки котик її ловив, вони розкидали

кубики по кімнаті. Давайте допоможемо котику навести лад та зібрати усі кубики.

Дидактична гра «Наведи лад»

Діти визначають великі та маленькі кубики. Великі кубики збирають у велику корзину, маленькі у меншу.

Питання дітям під час роботи:

-Якого розміру у тебе кубик ? В яку машину його поставити?

Вправи на закріплення уявлень про фігуру коло: складаємо коло з половинок та графо-моторна вправа обведення кругів.

Робота з Монтессорі-матеріалом: «Рожева вежа»

Етапи роботи:

1.Беремо разом з дитиною матеріал і даємо йому назву: «Рожева вежа».

2.Розташовуємо куби довільно на килимку.

3.Спершу вежу будує вчитель, зводить її починаючи від великого куба.

4.Окреслюємо побудовану конструкцію руками – зверху вниз, в зворотньому порядку, щоб дитина побачила принцип побудови вежі.

5.Дитина повторює дії. Вчитель спонукає ставити наступний куб в центр попереднього. Формуємо та промовляємо дитині поняття: великий- маленький

Додаткова вправа:

1.Будуємо горизонтальний ряд з кубиків

Рухлива гра: Кіт та миші

Котик спить, котик спить,

А мишки танцюють

Котик спить, котик спить,

І мишок не чує.

Котик очі відкриває

Та мишей наздоганяє (діти тікають, котик доганяє)

Аплікація «Гусеничка» з використанням кольорових кругів

Робота з кольоровими паличками: сортуємо за кольором та робимо відповідності по кольоровому контуру

3.Заклучна частина

-Підведення підсумків, прощання

-Рефлексія, вправа: «Сонячні промінчики».

Діти сидять у колі, протягують долоні вперед до центру кола. Тихенько сидять і намагаються відчутти себе теплим сонячним промінчиком.

Корекційне заняття № 3.

Мета:

Навчальна: Формувати навички співвіднесення кольору з предметом,

Корекційна: Корекція уявлень дітей про кольори, розвиток дрібної та загальної моторики. Розвиток зорово-просторового орієнтування.

Виховна: Формування навичок співпраці, взаєморозуміння, доброзичливості, самостійності; вміння працювати з дидактичним матеріалом, розвивати бажання та інтерес розповідати за власним бажанням; виховання творчої активності та вміння уважно слухати один одного.

Обладнення: іграшковий котик (лялька на руку), великі та маленькі кубики, дидактичний друкований матеріал, прищепки, Монтессорі-матеріал «Рожева вежа», дерев'яна шнурівка хмаринка та сонечко

Хід заняття:

1. Вступна частина

Організаційний момент, привітання. *(Для дітей із ЗПР важливо, щоб такі елементи занять, як вітання, рефлексія, прощання були традиційними, та час від часу повторювались. Вони створюють момент готовності дитини до виконання вправ).*

Я скажу тобі привіт,
Твій привіт мені летить
Ми хороші дуже,
Привітаймось друже

Вправа «Чарівний м'ячик». Вчитель передає м'ячик дитині, і вона лагідно називає ім'я дитини що поруч. Потім передає м'ячик наступній дитині по колу.

2. Основна частина

Ігровий момент. На дошці прикріплена велика та маленькі хмаринки та сонечко.

-Дітки, подивіться, що це? Якого кольору хмаринка? Якого вона розміру, велика чи маленька? (порівнюємо їх). Якого кольору сонечко? Покажіть де маленьке сонечко, а де велике.

Але сонечко сумне, бо воно без промінчиків. Давайте зробимо сонечко веселе та приклеїмо йому промінчики. (Великому сонечку довгі промінчики, маленькому сонечку – короткі)

Дидактична вправа: «Шнурівка»

Дидактична гра на липучках: «Який колір предмета?»
(співвідносимо предмети відповідно по кольорах)

Робота з кубиком Блума: Дитина роздивляється кубик, досліджу його. Потім підкидає кубик, називаємо колір який випав та співвідносимо колір з зображенням предметів (червоний колір – червоний помпон)

Робота з Монтессорі-матеріалом: «Кольорові мотушки»

Етапи роботи:

1. Дістаємо з дитиною мотушки по одній з коробки, використовуючи захват «щипцями».

2. Даємо дитині інструкцію: «Ми будемо шукати однакові за кольором мотушки» (можна починати з будь-якого кольору).

3.Порівнюємо мотушки з іншими по черзі, якщо ця мотушка однакова, ставимо її поруч та кажемо «Пара».

Вправа за Марією Монтессорі: «Пересипання ложкою»

- 1.Ставимо на тацю піали: ліворуч – з крупами, а праворуч – пусті.
- 2.Беремо ложку в праву руку, лівою рукою притримувати ліву піалу з горохом. Для закріплення вивчених кольорів використовуємо кольорові крупи.
- 3.Показуємо дитині як зачерпнути горох і перенести до іншої піали.
- 4.Повторюємо процес доки весь сипучий матеріал не буде пересипаний в праву піалу.

3.Заклучна частина

-Підведення підсумків, прощання

-Рефлексія «Коло друзів».

Сидячи у колі, діти тримаються за руки, дивляться одне на одного та дарують посмішку.

Корекційне заняття № 4.

Мета:

Навчальна: Продовжувати вчити дітей використовувати знання про властивості предметів (форма, колір, розмір); поглиблюємо знання про фігуру трикутник. Навчати навикам розрізненню форм за допомогою візуального сприйняття.

Корекційна: розвиток зорової пам'яті, асоціативного мислення у дітей, розвивати мову, довільну увагу, пам'ять, дрібну моторику рук.

Виховна: Формування навичок співпраці, взаєморозуміння, доброзичливості, самостійності; вміння працювати з дидактичним матеріалом, розвивати бажання та інтерес розповідати за власним бажанням; виховання творчої активності та вміння уважно слухати один одного.

Обладнання: торбинка з фігурами, демонстраційний набір фігур, дерев'яний сортер, геометричний комод, блоки циліндрів.

Хід заняття:

1. Вступна частина

Організаційний момент, привітання. *(Для дітей із ЗПР важливо, щоб такі елементи занять, як вітання, рефлексія, прощання були традиційними, та час від часу повторювались. Вони створюють момент готовності дитини до виконання вправ).*

Доброго дня, сонце привітне!

Доброго дня, небо блакитне!

Доброго дня, у небі пташкам!

Доброго дня, нам, малюкам!

(Пальчиками правої руки по черзі «вітаємося» з пальчиками лівої руки, торкаючись один до одного кінчиками)

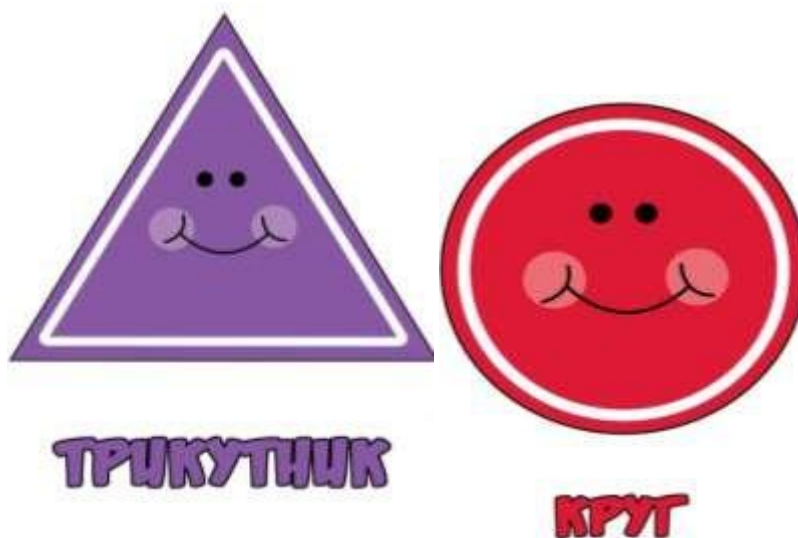
Вправа «Вітерець». Діти сидять один за одним, і повернувшись один до одного спиною. Вчитель акуратно гладить попереду сидячу дитину по спині, він наступного і т.д

2. Основна частина

Знайомство з фігурою трикутник, перегляд відео-матеріалу:

https://www.youtube.com/watch?v=8XJ_WNwyIQY

Робота з демонстраційним матеріалом

Дидактична гра «Чарівна торбинка з фігурами».

Діти по черзі опускають руку в торбинку та намагаються назвати фігуру, а потім дістають з торбинки.

Робота з Монтессорі-матеріалом: «Геометричний комод»

Етапи роботи:

1. Показуємо фігурки дитині, називаємо їх, звертає увагу, що елементи слід тримати за кнопку 3-ма пальцями: великим, середнім, вказівним.
2. Роздаємо дітям картки, вони повинні знайти до своєї карті правильну фігурку.
3. Називаємо фігуру, наприклад коло, і дитина шукає де воно має розташовуватись.

Дидактична гра: «Сортер фігур»

Робота з кольоровими Блоками циліндрів:

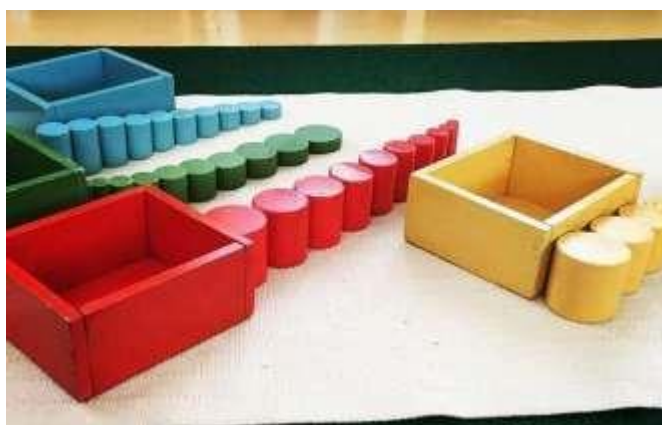
Блок 1 (червоний) – циліндри однакової висоти змінюються за товщиною.

Етапи роботи:

1. Дістаємо з дитиною блоки, використовуючи захват «щипцями».
2. Будуємо ряд з блоків, що рівномірно змінюються по формі

Додаткові вправи:

1. Побудувати вежу
2. При роботі з 2 блоками знайти циліндри, що схожі по певній властивості (товщина)
3. Побудувати змійку з циліндрів.

3. Заклучна частина

-Підведення підсумків, прощання

-Рефлексія «Коло друзів». Сидячи у колі, діти тримаються за руки, дивляться одне на одного та дарують посмішку.

Корекційне заняття № 5

Мета:

Навчальна: Формування вміння розрізняти відтінки кольорів, розвиток навичок побудови серіаційного ряду від найтемнішого до найсвітлішого, вдосконалення понять «великий-маленький»

Корекційна: Розвиток окоміру, зорового сприймання, дрібної моторики рук.

Виховна: Формування навичок співпраці, взаєморозуміння, доброзичливості, самостійності; вміння працювати з дидактичним матеріалом, розвивати бажання та інтерес розповідати за власним бажанням; виховання творчої активності та вміння уважно слухати один одного.

Обладнення: дидактичний матеріал «Їжачок», кольорові прищепки, посудина з горохом та ложка, кольорові мотушки, рожева вежа

Хід заняття:

1. Вступна частина

Організаційний момент, привітання. *(Для дітей із ЗПР важливо, щоб такі елементи занять, як вітання, рефлексія, прощання були традиційними, та час від часу повторювались. Вони створюють момент готовності дитини до виконання вправ).*

Я скажу тобі привіт,
Твій привіт мені летить
Ми хороші дуже,
Привітаймось друже

2. Основна частина

Ігровий момент:

-Дітки, відгадайте загадку і дізнаємося, хто хоче з нами познайомитися:
Відгадайте загадку і дізнаєтесь:

Гострі голки стирчать із клубочка, не пошиєш ти ними сорочку,
Бо гуляє по лісі клубочок та шукає смачненький грибочок.
Цей клубочок з колючок має назву... (Їжачок).

- Так, звичайно, це їжачок. Який їжачок на дотик? (Колючий). В їжачка багато голочок, хватить усім в лісі. По одній він дав сьогодні зайчику й лисичці.

**Робота з Монтессорі-матеріалом: «Кольорові мотушки – 3»
(відтінки)**

Етапи роботи:

- 1.Беремо разом з дитиною коробку з матеріалом та даємо йому назву «Кольорові мотушки».
- 2.Використовуючи захват щипцями і тримаючи за білу планку, дістаємо будь-яку серію табличок, розташовуючи їх у випадковому порядку.
- 3.Показуємо дитині процес порівняння та вибору табличок.
- 4.Перемішуєм мотушки, запропонуємо дитині відновити ряд.
- 5.Пропонуємо дитині вибрати і попрацювати з наступною серією мотушок.

Вправа за М.Монтессорі: «Пересипання ложкою»

- 1.Ставимо на тацю піали: ліворуч – з крупами, а праворуч – пусті.
- 2.Беремо ложку в праву руку, лівою рукою притримувати ліву піалу з горохом. Для закріплення вивчених кольорів використовуємо кольорові крупи.
- 3.Показуємо дитині як зачерпнути горох і перенести до іншої піали.
- 4.Повторюємо процес доки весь сипучий матеріал не буде пересипаний в праву піалу.

Дидактична гра: Голочки для їжачка

Дитині пропонується роздивитись кольорові прищепки. Промовляємо дитині кольори, які нам необхідні для роботи.

Даємо інструкцію: «Прищепи прищепку на червоне коло../ на зелене коло».

Робота з Монтессорі-матеріалом: «Рожева вежа»

Етапи роботи:

1. Беремо разом з дитиною матеріал і даємо йому назву: «Рожева вежа».
2. Розташовуємо куби довільно на килимку.
3. Спершу вежу будує вчитель, зводить її починаючи від великого куба.
4. Окреслює побудовану конструкцію руками – зверху вниз, в зворотньому порядку, щоб дитина побачила принцип побудови вежі.
5. Дитина повторює дії педагога. Учитель спонукає ставити наступний куб в центр попереднього.

6. Формуємо та промовляємо дитині поняття: великий-маленький

Додаткові вправи:

1. Викладення кубиків по діагоналі та вертикалі.
2. Робота з поняттям «Великий-маленький». Вчитель просить дитину: «Дай мені великий кубик», «Дай мені маленький кубик».

3. Заклучна частина

-Підведення підсумків, прощання

-Ритуал «Свічка»: діти у колі, вимикається світло, діти по черзі дмухають на свічку.

Корекційне заняття № 6

Мета:

Навчальна: Формувати та вдосконалювати знання про сенсорні еталони; вміння впізнавати та називати основні кольори і геометричні фігури: коло, трикутник, квадрат. Розвивати вміння розрізняти предмети за товщиною, формування понять «тонкий-товстий», «широкий-вузький»

Корекційна: Розвиток візуального сприймання, координації рухів, процесів мислення

Виховна: Формування навичок співпраці, взаєморозуміння, доброзичливості, самостійності; вміння працювати з дидактичним матеріалом, розвивати бажання та інтерес розповідати за власним бажанням; виховання творчої активності та вміння уважно слухати один одного.

Обладнення: друкований матеріал, Монтессорі-матеріал «Коричневі сходинки», сипучий матеріал, геометричні фігурки.

Хід заняття:

1. Вступна частина

Організаційний момент, привітання. *(Для дітей із ЗПР важливо, щоб такі елементи занять, як вітання, рефлексія, прощання були традиційними, та час від часу повторювались. Вони створюють момент готовності дитини до виконання вправ).*

Я скажу тобі привіт,
Твій привіт мені летить
Ми хороші дуже,
Привітаймось друже

Динамічна вправа на розвиток ритму

Ти-ти-ти – куда ж нам піти? (плескаємо в долоні)
Ать-ать-ать-в ліс підем гулять (плескання по колінах долоньками)
Ати-ати-ати-будемо стрибати (підстрибуємо на двох ногах)

2. Основна частина

-До нас з вами хочуть прилетіти метелики. Давайте спершу зробимо з їх з геометричних фігур

Етюд на імітацію

-Діти, покажіть як метелики літають

(Ми літали, літали, сіли посиділа, і знову полетіли)

Створення метелика з геометричних фігур

Дидактична вправа на розрізнення кольорів «Метелики та квіти»

Гра: Струмочки. На килимі розташовуються два «струмочки». Один – вузький, другий – широкий.

- Що це, діти? (Струмочки)
- А як нам пройти через струмочки? (Перестрибнути)
- Струмочок, який? (Вузький)
- (Діти стрибають через струмочок)
- А цей струмочок, який? (Широкий)
- Зможемо через нього перестрибнути? (Ні)
- Що будемо робити? Будемо будувати місток?

Робота з Монтессорі-матеріалом: коричневі сходинок

- 1.Беремо матеріал та роздивляємось призми на килимку, вибираємо найтовщу.
2. Потім беремо саму тонку призму і ставимо її поруч з товстою так, щоб їх довгі сторони точно стикалися. Називаємо одну призму «товстою», а іншу «тонкою».
3. Показуємо дитині як будувати сходинок далі.
- 4.Звертаємо увагу дитини на форму побудованих східців, проведіть рукою вздовж сходинок зверху вниз.

5.Сходишки можна будувати від найтоншої, кожну наступну призму ставити перед попередньої.

Вправа «Пошук геометричних фігур». У чотири стакани з різною крупою (гречка, макарон, квасоля) заховуємо геометричні фігури – квадрат, круг та трикутник. (Для старших ще прямокутник для). Дитина опускає долоньку в крупу,шукає фігуру та називає її

Робота з Монтессорі-матеріалом: «Кольорові мотушки – 3» (відтінки)

Етапи роботи:

1.Беремо разом з дитиною коробку з матеріалом та даємо йому назву «Кольорові мотушки».

2. Використовуючи захват щипцями і тримаючи за білу планку, дістаємо будь-яку серію табличок, розташовуючи їх у випадковому порядку.
3. Показуємо дитині процес порівняння та вибору табличок.
4. Перемішуємо мотушки, запропонуємо дитині відновити ряд
5. Пропонуємо дитині вибрати і попрацювати з наступною серією мотушок.

3. Заключна частина

- Підведення підсумків, прощання

- Рефлексія, вправа: «Сонячні промінчики». Діти сидять у колі, протягують долоні вперед до центру кола. Тихенько сидять і намагаються відчувати себе теплим сонячним промінчиком.

Корекційне заняття № 7

Мета:

Навчальна: Формувати та вдосконалювати знання про сенсорні еталони; вміння впізнавати та називати основні кольори і геометричні фігури: коло, трикутник, квадрат. Розвивати вміння розрізняти предмети за товщиною, формування понять «тонкий-товстий», «широкий-вузький».

Корекційна: Розвиток візуального сприймання, координації рухів, орієнтації у просторі

Виховна: Формування навичок співпраці, взаєморозуміння, доброзичливості, самостійності; вміння працювати з дидактичним матеріалом, розвивати бажання та інтерес розповідати за власним бажанням; виховання творчої активності та вміння уважно слухати один одного.

Обладнання: друкований матеріал, Монтессорі-матеріал «Коричневі сходинки», сипучий матеріал, геометричні фігурки.

Хід заняття:

1. Вступна частина

Організаційний момент, привітання. *(Для дітей із ЗПР важливо, щоб такі елементи занять, як вітання, рефлексія, прощання були традиційними,*

та час від часу повторювались. Вони створюють момент готовності дитини до виконання вправ).

Я скажу тобі привіт,
Твій привіт мені летить
Ми хороші дуже,
Привітаймось друже

Вправа «Чарівний м'ячик».Вчитель передає м'ячик дитині, і вона лагідно називає ім'я дитини що поруч. Потім передає м'ячик наступній дитині по колу.

2. Основна частина

Ігровий момент. Вчитель зачитує загадку:

Хто з хвостиком та з вушками?

В кого лапки з подушками?

Як ступа ніхто не чує,

Тихо крадучись полює

І маленькі сірі мишки

Утікають геть від... (кішки)

Про кого це загадка?

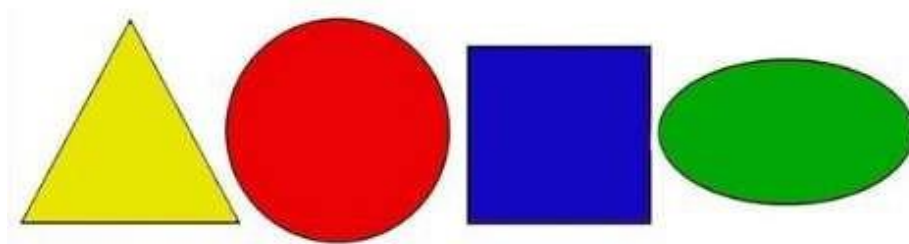
(Діти кличуть кицю Мурку, вчитель показує ляльку-іграшку на руку)

-Наша Мурка принесла для нас чарівну торбинку з фігурками, давайте поглянемо що там.

Дидактична гра «Чарівна торбинка з фігурами». Діти по черзі опускають руку в торбинку та намагаються назвати фігуру, а потім дістають з торбинки.

Вправа для визначення кольору та форми

Показуємо фігурку з кольорової геометричної мозаїки (ромб, круг, трикутник). Дитина повинна вибрати таку ж за формою (по кольору).

Пальчикова гра «Дощик накрапає» (з імітацією рухів)

Дощик накрапає, і травичка росте

Дощик накрапає, і рибка пливе

Дощик накрапає, і чисте віконце

Вмивається природа, всміхається сонце.

Дидактична гра: «Сховай від дощику». Дитині пропонується картка із зображенням парасольки. Під парасольку кладеться геометрична фігура і пропонується дитині заховати під парасольку всі фігури такої ж форми.

Робота з Монтессорі-матеріалом: «Кольорові мотушки»

Етапи роботи:

1. Дістаємо з дитиною мотушки по одній з коробки, використовуючи захват «щипцями».

2. Даємо дитині інструкцію: «Ми будемо шукати однакові за кольором мотушки» (можна починати з будь-якого кольору).

3. Порівнюємо мотушки з іншими по черзі, якщо ця мотушка однакова, ставимо її поруч та кажемо «Пара»

Робота з Монтессорі-матеріалом: «Рожева вежа»

Етапи роботи:

1. Беремо разом з дитиною матеріал і даємо йому назву: «Рожева вежа».

2. Розташовуємо куби довільно на килимку.

3. Спершу вежу будує вчитель, зводить її починаючи від великого куба.

4. Окреслюємо побудовану конструкцію руками – зверху вниз, в зворотньому порядку, щоб дитина побачила принцип побудови вежі.

5. Дитина повторює дії. Вчитель спонукає ставити наступний куб в центр попереднього.

6. Формуємо та промовляємо дитині поняття: великий-маленький

Додаткова вправа:

1. Будуємо горизонтальний ряд з кубиків, порівнюємо куби між собою.

Дидактична вправа «Сонечко»

3. Заклучна частина

- Підведення підсумків, прощання

- Рефлексія «Коло друзів».

Сидячи у колі, діти тримаються за руки, дивляться одне на одного та дарують посмішку.

Корекційне заняття № 8

Мета:

Навчальна: Вдосконалення уявлень про величину, понять «великий-маленький», «товстий-тонкий» за допомогою Монтессорі-матеріалу. Закріплюємо основні геометричні фігури. Розвиток вмінь співвідносити колір та предмет.

Корекційна: Корекція уявлень про геометричні фігури, розвиток зорового сприйняття, розвиток дрібної моторики., зорово-просторового орієнтування.

Виховна: Формування навичок співпраці, взаєморозуміння, доброзичливості, самостійності; вміння працювати з дидактичним матеріалом, розвивати бажання та інтерес розповідати за власним бажанням; виховання творчої активності та вміння уважно слухати один одного.

Обладнення: кольорові кубики різних розмірів, дидактичний друкований матеріал, Монтессорі-матеріал «Коричневі сходинки».

Хід заняття:

1. Вступна частина

Організаційний момент, привітання. *(Для дітей із ЗПР важливо, щоб такі елементи занять, як вітання, рефлексія, прощання були традиційними, та час від часу повторювались. Вони створюють момент готовності дитини до виконання вправ).*

Я скажу тобі привіт,
Твій привіт мені летить
Ми хороші дуже,
Привітаймось друже

Вправа «Чарівний м'ячик».Вчитель передає м'ячик дитині, і вона лагідно називає ім'я дитини що поруч. Потім передає м'ячик наступній дитині по колу.

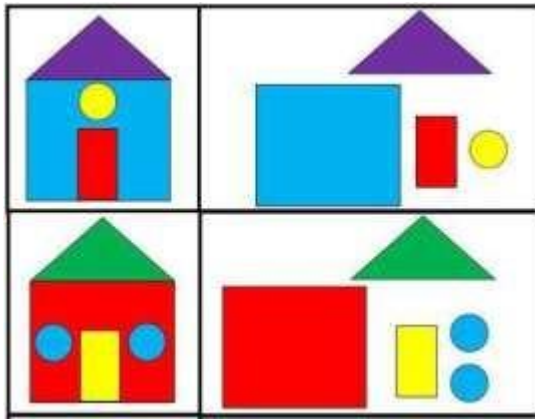
2. Основна частина

Вчитель пропонує дітям дістати з торбинки кубика та назвати те що вони дістали (кубики)

-Якого він кольору? Розміру? (відповіді дітей).Якого кольору та розміру цей кубик? Давайте розглянемо наші кубики. Це жовтий великий кубик, а ось маленький червоний, і він легко поміщається у долоньці.

(даємо дітям можливість потримати кубик у руках для усвідомлення різниці між кубиками)

Вправа «Побудуй будиночок»

Вправа за М.Монтессорі: «Пересипання ложкою»

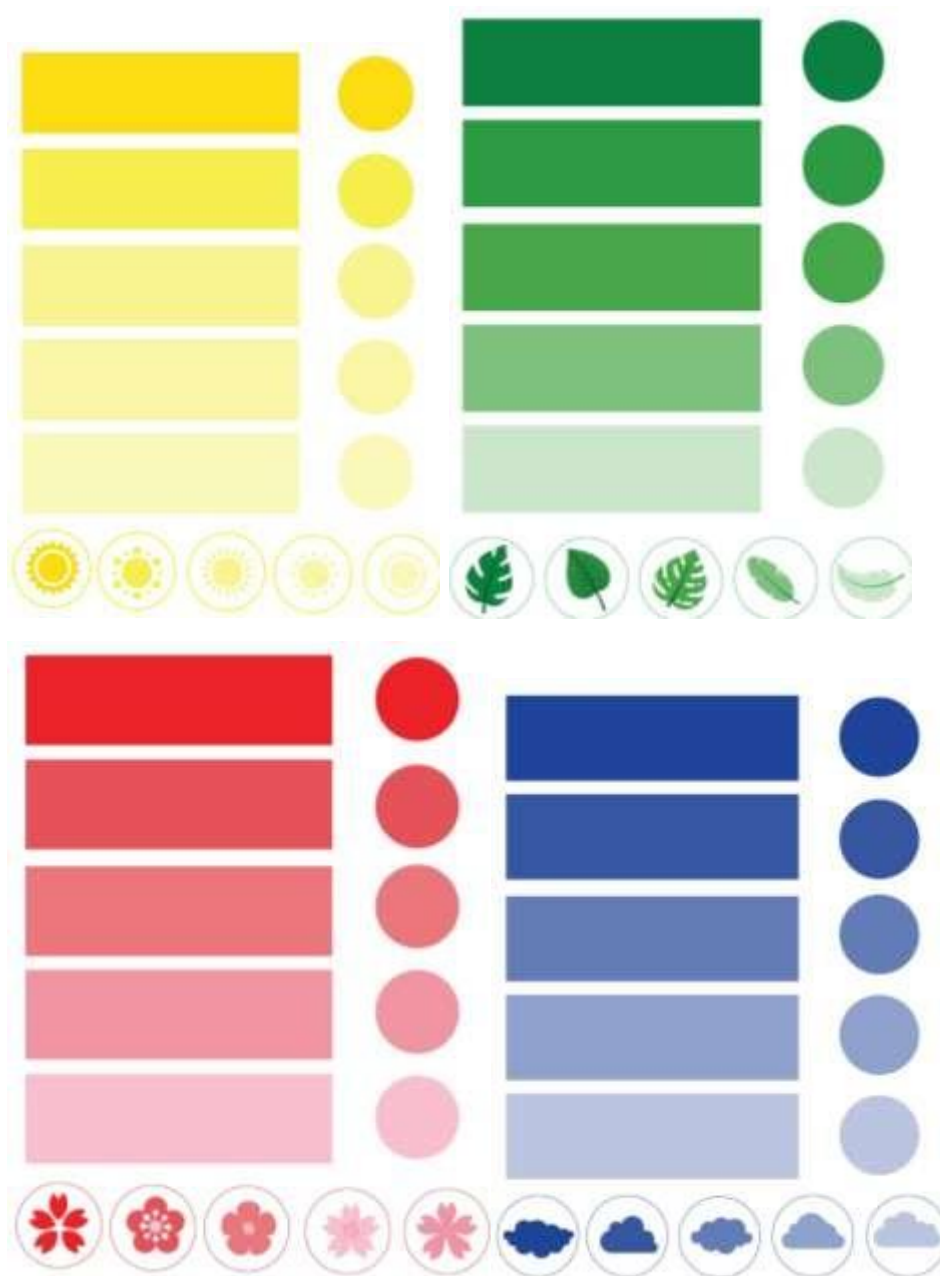
1. Ставимо на тацю піали: ліворуч – з крупами, а праворуч – пусті.
2. Беремо ложку в праву руку, лівою рукою притримувати ліву піалу з горохом. Для закріплення вивчених кольорів використовуємо кольорові крупи.
3. Показуємо дитині як зачерпнути горох і перенести до іншої піали.
4. Повторюємо процес доки весь сипучий матеріал не буде пересипаний в праву піалу.

Дидактична вправа: «Розташуй за розміром»

Робота з Монтессорі-матеріалом: «Кольорові мотушки – 3» (відтінки)

Робота з Монтессорі-матеріалом: коричневі сходи

Розташовуємо ряд від найтовщої, до найтоншої сходи, порівнюємо між собою їх .

3.Заклучна частина

-Підведення підсумків, прощання

-Рефлексія «Коло друзів».

Сидячи у колі, діти тримаються за руки, дивляться одне на одного та дарують посмішку.

Корекційне заняття №9

Мета:

Навчальна: закріпити вміння дітей знаходити різні за розміром та кольором предмети; закріпити назви кольорів. Продовжуємо вивчати геометричні фігури, називати їх та розрізняти серед інших, знаходити схожі форми в реальному житті.

Корекційна. Розвиток зорово-просторового орієнтування, сенсорної та зорової пам'яті,

Виховна: Формування навичок співпраці, взаєморозуміння, доброзичливості, самостійності; вміння працювати з дидактичним матеріалом, розвивати бажання та інтерес розповідати за власним бажанням; виховання творчої активності та вміння уважно слухати один одного.

Обладнання: Монтессорі матеріал «Геометричний комод», «Блоки циліндрів»

Хід заняття:

1. Вступна частина

Організаційний момент, привітання. *(Для дітей із ЗПР важливо, щоб такі елементи занять, як вітання, рефлексія, прощання були традиційними, та час від часу повторювались. Вони створюють момент готовності дитини до виконання вправ).*

Я скажу тобі привіт,

Твій привіт мені летить

Ми хороші дуже,

Привітаймось друже

Вправа «Чарівний м'ячик». Вчитель передає м'ячик дитині, і вона лагідно називає ім'я дитини що поруч. Потім передає м'ячик наступній дитині по колу.

2. Основна частина. Робота з Монтессорі-матеріалами

Вправа «Геометричний комод»

Етапи роботи:

1. Використовуємо 2 ящика одночасно
2. Порівнюємо великі та маленькі фігури
3. Викладаємо ряд фігур за допомогою кругів та квадратів від найбільшого до найменшого розміру.
4. Групуємо фігури за певною ознакою (розміром чи кольором)
5. Називаємо фігуру і просимо дитину знайти її серед інших.

Вправа «Блоки циліндрів»

1. Будуємо ряд від тонкого до товстого, співвідносимо циліндри з отвором
2. Сортируємо циліндри за ознакою («Товстий-тонкий»)
3. Співвідносимо циліндри з блоків з іншими кольоровими циліндрами.

Робота з Монтессорі-матеріалом: «Геометричний комод»

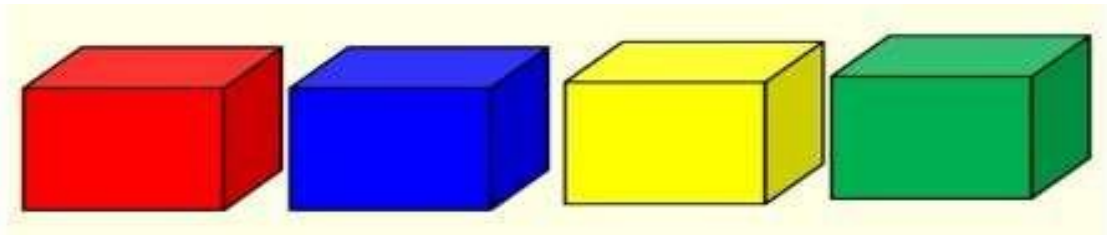
Етапи роботи:

1. Показуємо фігурки дитині, називаємо їх, звертає увагу, що елементи слід тримати за кнопку 3-ма пальцями: великим, середнім, вказівним.
2. Роздаємо дітям картки, вони повинні знайти до своєї карті правильну фігурку.

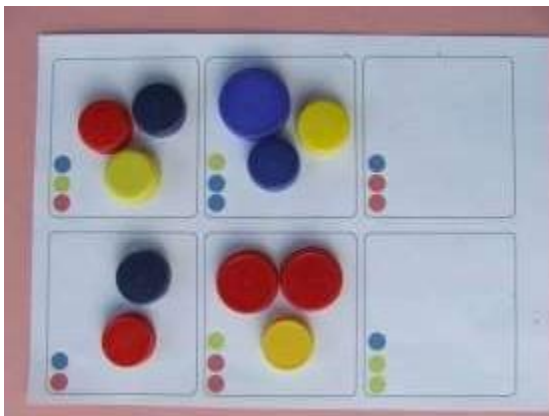
3. Називаємо фігуру, наприклад коло, і дитина шукає де воно має розташовуватись.

Вправа «Що змінилось?»

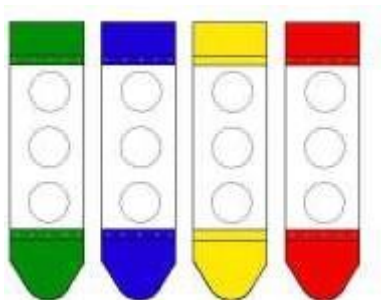
Ставимо перед дитиною два кубики (червоний і зелений). Даємо інструкцію: «Подивись уважно і запам'ятай. Тепер закрій очі». Ставиться ще червоний кубик. Дитина повинна визначити, який кубик добавився або що змінилось.

Вправа: «Виклади за зразком»

Творча робота з пластиліном та заплатами (Співвідносимо пластилін з кольором)

3.Заклучна частина

-Підведення підсумків, прощання

-Рефлексія «Коло друзів».

Сидячи у колі, діти тримаються за руки, дивляться одне на одного та дарують посмішку.

ДОДАТОК Г

Презентації Монтессорі-вправ

Блоки циліндрів

Вік: 3+

Опис матеріалу: циліндри являють собою чотири дерев'яних блоки, що містять 10 циліндрів з держакми, за які їх виймають з блоків.

Блок 1 (червоний) – циліндри однакової висоти змінюються за товщиною.

Блок 2 (жовтий) – циліндри змінюються одночасно у двох вимірах (за товщиною та висотою). Діаметр зменшується від товстого до тонкого, і висота зменшується від високого до низького.

Блок 3 (зелений) – циліндри змінюються одночасно у двох вимірах (від низького товстого до високого тонкого).

Блок 4 (синій) – циліндри мають однаковий діаметр (2 см), рівномірно зменшується висота від 5 до 1,5 см (від низького до високого).

Презентація

Етап 1

1. Запросіть дитину до роботи.
2. Підійдіть з дитиною до матеріалу та скажіть його назву : «Це блок циліндрів».
3. Візьміть блок двома руками та принесіть його на стіл/килим .
4. Зробіть у повітрі трьома пальцями домінуючої руки рух «захват щипцями».
5. Візьміть найбільший циліндр, охопивши тримач трьома пальцями, та поставте циліндр на стіл перед отвором.

6. Перенесіть решту циліндрів , розміщуючи їх перед отворами.
7. Огляньте порожній блок циліндрів.
8. Поверніть на місце циліндри, починаючи з найтовстішого.
9. Огляньте заповнений блок циліндрів, ще раз дайте назву матеріалу.
10. Поверніть матеріал на місце.
11. Запропонуйте дитині повторити вправу.

Етап 2

1. Запросіть дитину до роботи.
2. Принесіть блок циліндрів на стіл/килимок.
3. Запитайте дитину чи знає вона що це.
4. Запропонуйте дитині витягнути циліндри.
5. Перемішайте їх в випадковому порядку.
6. Візьміть будь-який циліндр, уважно роздивіться його, потім роздивіться отвори.
7. Відшукайте очима отвір та розмістіть у ньому циліндр.
8. Продовжуйте роботу, поки всі циліндри не будуть перенесені в блок.
9. Поверніть матеріал на місце.
10. Запропонуйте дитині повторити вправу.

Примітки до вправи

1. В процесі пошуку отвору можна використати послідовний підбір, запитуючи в дитини чи підходить цей отвір для циліндра.
2. Якщо дитині важко співвідносити зоровим способом циліндр з отвором, то можна запропонувати тактильне обстеження циліндру та отвору.

Етап 3. Номенклатурний урок

1 урок – «контрасти». Базові поняття: товстий-тонкий

1. Запросіть дитину до роботи.
2. Принесіть блок циліндрів на стіл.
3. Запропонуйте дитині витягнути циліндри з отвор.
4. Поставте перед дитиною найтонший та найтовстіший циліндри поруч один з одним, демонструючи контраст їх розмірів.

5.Проведіть з поняттям «тонкий-товстий» номенклатурний урок .

Точки інтересу:

- Захват тримача трьома пальцями – «захват щипцями».
- Різниця у розмірах циліндрів.

Контроль помилок:

Механічний: якщо циліндр розміщено у невірному отвір, один з циліндрів не буде встановлений.

Додаткові вправи:

1. Побудова ряду від тонкого до товстого.
2. Робота з зав'язаними очима для розвитку тактильних відчуттів.
3. Використання двох, трьох,чотирьох блоків одночасно, які розміщені під кутом, трикутником чи квадратом.

Рожева вежа

Вік: 3 роки +

Опис матеріалу: Десять дерев'яних кубів рожевого кольору. Довжина ребра найменшого куба – 1см, ребро кожного наступного куба збільшується на 1 см. Довжина ребра найбільшого куба становить 10 см

Презентація

Етап 1

1.Запросіть дитину до роботи. Запропонуйте дитині розгорнути килимок на підлозі.

3.Підійдіть разом з дитиною до матеріалу і скажіть його назву: «Рожева вежа».

4.Візьміть домінуючою (правою) рукою найменший куб, використовуючи рух «захват щипцями».

5.Перенесіть куби по одному на килимок, розташовуючи їх у довільному порядку.

6.Промовте дитині: «Я покажу тобі як будувати вежу».

7. Роздивіться куби на килимку, виберіть найбільший і поставте на середину килимка.

8. Роздивіться куби, що залишилися. Скажіть дитині, що хоче вибрати найбільший з тих, що залишилися («спеціальний куб»).

9. Поставте його на середину попереднього куба.

10. Продовжуйте будувати вежу за таким же алгоритмом.

11. Помилуйтеся побудованою вежею з різних боків, ще раз скажіть її назву.

12. Покажіть дитині як дивитися на вежу зверху (бачимо квадрати, що розташовані точно по центру попереднього).

13. Розберіть вежу, розклавши куби у вільному порядку на килим, знімаючи по одному кубу.

14. Запропонуйте дитині побудувати вежу самостійно.

15. Поверніть матеріал на місце (Прибирати матеріал починаємо з найбільшого куба)

Етап 2. Номенклатурний урок

1 урок – «контрасти»: великий-маленький

2 урок – «більш, менш», «більший ніж-менший ніж».

3 урок – «найбільший, найменший», «великий-більший-найбільший», «маленький-менший-найменший», «найбільший-найменший»

Додаткові вправи:

1. Побудова вежі у горизонтальному напрямку (перед номенклатурний уроком).

2. Поставити куби один на інший так, щоб кути та дві сторони кожного куба співпадали.

2. Кубики поставити один за одним по діагоналі.

3. Комбінаційні варіанти з коричневими сходинками, червоними штангами, блок циліндрів, кольоровими циліндрами.

4. Побудова вежі закритими очима.

5. Робота з картками – проекціями кубів.

Ігри на розвиток візуальної пам'яті з використанням вежі

1. Розгорнути 2 килимки в різних кутах кімнати. Змішати куби на одному з килимів. Запропонувати дитині побудувати вежу на іншому килимі. Дитині важливо бути далеко від кубів для того, щоб вона мала змогу тренувати пам'ять (якого розміру куб приносити наступним).

2. Перед цією грою дати дітям інструкцію працювати по черзі. Два килими розмістити на відстані один від одного. Запросити 2-3 дітей. Перша дитина бере куб, несе його на другий килимок. Попросити другу дитину принести наступний куб для побудови вежі (наступний менший чи наступний більший). Попросити дитину принести наступний куб. Таким чином діти працюють по черзі.

3. Зібрати всіх дітей разом на підлозі. Дати кожній дитині куб, щоб вона заховала його у себе за спиною. Запропонувати тому, у кого найбільший куб, вийти та поставити його на килим. Потім виходить той, у кого наступний менший куб і розміщує його зверху на попередньому. Продовжувати побудову вежі.

4. Запропонувати дитині побудувати вежу горизонтально. Попросити дитину закрити очі. Забрати один куб і змістити інші один до одного. Попросити дитину визначити якого куба не вистачає. Провести його біля інших кубів, щоб визначити чи підходить він на місце, вибране дитиною.

Коричневі сходи

Вік: 3 роки +

Опис матеріалу: Десять дерев'яних призм коричневого кольору висотою 20 см і основою призм розміром від 1х1 до 10х10 см

Презентація

Етап 1

1. Запросіть дитину до роботи. Запропонуйте дитині розгорнути килимок на підлозі. Підійдіть разом з дитиною до матеріалу та дайте його назву.

2. Покажіть дитині як брати і переносити призми.
3. Обраним способом перенесіть всі призми на килимок, розташовуючи їх у довільному порядку.
4. Роздивіться призми на килимку, виберіть найтовшу і поставте її у верхній лівий кут килимка.
5. Роздивіться призми, що залишилися і виберіть найтовщу, поставте її праворуч від попередньої, вирівнюючи краї.
6. Продовжуйте будувати сходи за таким же алгоритмом.
7. Зверніть увагу на форму побудованих сходи, проведіть рукою вздовж сходинки зверху вниз.
8. Помилуйтеся побудованими сходами з різних боків, ще раз скажіть назву.
9. Запропонуйте побудувати сходи самостійно.

Етап 2. Урок номенклатури

1 урок – «контрасти»: товстий-тонкий

2 урок – порівняльні ступені прикметників «більш, менш», «товщий ніж-тонший ніж»

3 урок – «товстий-товщий-найтовщий», «тонкий-тонший-найтонший»

Додаткові вправи:

1. Сходи будувати посередині килимка зверху вони від найтоншої, кожен наступний призму ставити перед попередньою. При цьому килимок розкладається вертикально, а призми у випадковому порядку розсуваються до його країв, звільняючи місце посередині килимка для сходинки.
2. Сходи будуються від найтоншої до найтовстішої.
3. Призми покласти горизонтально одну за одною у довжину (змінюючи).
4. Побудувати сходи, розташовуючи призми вертикально (паркан).
5. Побудувати сходи, розташовуючи призми одна на одній по вертикалі (стінка).

Ігри з використанням сходинки

1. Розвиток зорової пам'яті.

Взяти два килими та розгорнути їх на відстані. Змішати призми на одному килимі. Сходи будувати на іншому килимі. Дуже важливо, щоб килими були розташовані на відстані один від одного, бо діти мають тренувати свою пам'ять: яка за розміром призма повинна бути принесена наступною.

2. 10 дітей збираються разом. Кожен з них вибирає призму та ховає її за спиною той, у кого найширша призма виходе та кладе її на килим, потім наступна дитина кладе вузку призму на килим до попередньої призми. Продовжується побудова сходів. Можливо будувати від широкої до вузької або навпаки. Початок роботи контролює вчитель.

Кольорові мотушки – 1

Вік: 3 роки +

Опис матеріалу: коробка з трьома парами табличок: червоного, синього, жовтого кольорів. Короткі сторони табличок мають білі планки. Серветка для роботи.

Презентація

Етап 1

1. Запросіть дитину до роботи. Підійдіть разом з дитиною до матеріалу та дайте назву: «Кольорові мотушки».

2. Принесіть спочатку килимок (серветку), потім коробку з матеріалом на робоче місце.

3. Розгорніть килимок, поставте коробку перед дитиною, зніміть кришку і покладіть її під коробку.

4. Дістаньте мотушки по одній з коробки, використовуючи захват «щипцями», тримаючи її за білу планку, і покладіть на килимок.

5. Дайте дитині інструкцію: «Ми будемо шукати однакові за кольором мотушки» (можна починати з будьякого кольору).

6. Візьміть одну з них, наприклад, червону і покладіть в лівий верхній кут килимка (серветки) таким чином, щоб білі планки розташовувалися горизонтально.

7. Візьміть наступну мотушку, порівняйте з першою. Якщо вона інша за кольором, покладіть її під першою.

8. Якщо ця мотушка однакова, покладіть її праворуч від першої, скажіть: «Пара».

9. Візьміть наступну мотушку і здійснюйте порівняння з кожною мотушкою без пари,

10. Складіть мотушки по одній у коробку, тримаючи їх вказаним вище способом. Закрийте коробку, поверніть матеріал на полицю

Етап 2 Номенклатурний урок.

1. Візьміть по одній мотушці кожного кольору.

2. Передбачаючи життєвий досвід дитини, спитайте які кольори вона знає.

3. Проведіть номенклатурний урок з поняттями, які невідомі дитині.

Додаткові вправи:

1. Викласти по одній мотушці з пари у вертикальний ряд на столі, інші мотушки розкласти по класу (або на іншому столі на відстані у випадковому порядку). Вчитель пропонує дитині принести мотушку відповідного кольору до пари.

2. Розкладіть дітям кольорові мотушки, запропонуйте розібратися по парах.

3. Сортування предметів за кольором (3 пари).

Кольорові мотушки – 3

Вік: 3,5 роки

Опис матеріалу: коробка має дев'ять відділень, в кожному з яких знаходяться серії мотушок одного кольору сім відтінків від темного до світлого (середня за інтенсивністю мотушка відповідає кольору мотушки з

коробки №2). Коробка №3 містить відтінки наступних кольорів жовтий, червоний, синій, зелений, жовто-гарячий, фіолетовий, коричневий, рожевий, сірий.

Презентація

Етап 1

1. Запросіть дитину до роботи.
2. Запропонуйте дитині розгорнути килимок.
3. Підійдіть разом з дитиною до матеріалу та дайте його назву «Кольорові мотушки, третя коробка».
4. Принесіть коробку з матеріалом на робоче місце.
5. Запропонуйте дитині, використовуючи захват щипцями і тримаючи за білу планку, дістати будь-яку серію табличок, розташовуючи їх у випадковому порядку.
7. Роздивіться мотушки, виберіть найтемнішу, покладіть її у верхній лівий кут.
8. Роздивіться мотушки, що залишилися, знову виберіть найтемнішу і покладіть праворуч від попередньої.
9. Продовжуйте працювати за тим же алгоритмом.
10. Помилуйтеся отриманим кольоровим рядом.

Примітки:

- Покажіть дитині процес порівняння та вибору табличок.
- Перемішайте мотушки, запропонуйте дитині відновити ряд
- Запропонуйте дитині вибрати і попрацювати з наступною серією мотушок.

Етап 2 Номенклатурний урок

1. Запросіть дитину до роботи.
- 1 урок – «контрасти»: темний-світлий.
- 2 урок – порівняльні ступені прикметників: «більш темніший ніж-світліший ніж»

3 урок – порівняльні ступені прикметників: «найтемний-темніший найтемніший», «світлий-світліший-найсвітліший»

Додаткові вправи:

1. Взяти мотушки одного кольору та всіх його відтінків. Перемішати їх, попросити дитину знайти щось, що має такий самий відтінок і принести предмет.

2. Протилежне попередній грі. Показати предмет, попросити й знайти й принести мотушку такого відтінку.

3. Кольорове колесо «Сонечко». Поставити по центру килимка коло або вазочку з квітами, навколо неї викласти на найтемніші таблички, поступово вниз викладати відтінки так, щоб білі рамки не перебивали кольоровий ряд

4. Розкласти мотушки в кольоровий ряд по вертикалі.

5. Викласти спіраль розпочинаючи з самих світлих мотушок та продовжуючи мотушками наступного за насиченістю відтінку.

ДОДАТОК Д

Рекомендації батькам щодо використання вправ Марії Монтессорі в домашніх умовах

Використовуючи вправи Марії Монтессорі в домашніх умовах, батьки мають можливість поєднувати заняття за даним методом з звичайними ігровими заняттями. Це дозволить максимально використати можливості дитини та створити умови для всебічного розвитку.

Важливо врахувати рівень розвитку дитини, здатність її працювати з тим, чи іншим матеріалом. Без спостереження за дитиною вдома важко зрозуміти, який саме матеріал та вправи необхідні дитини.

Надайте дитині можливість вибрати собі партнера для ігор. Це можуть бути батьки, бабуся чи дідусь, а також – однолітки, чи діти, які на рік чи два старші або молодші. Дитині є важливими увага дорослих та їх спільний інтерес до гри.

Пропонуємо вам вдома спробувати наступні види вправ. Вправи практичного життя сприяють розвитку навичок та вмінь необхідних дитині у побуті та житті. Поступово дитина стане більш самостійною, та зможе застосовувати набуті вміння в побуті, незалежно від допомоги дорослих.

1. «Пересипання ложкою»

1.Поставте на тацю дві піали: ліворуч – з крупою, а праворуч – пусту.

2.Взяти ложку в праву руку, лівою рукою притримувати ліву піалу з зернами (в якості сипучого матеріалу можна використати горох, квасолю, зерна кукурудзи, насіння).

3.Зачерпнути ложкою зерна з лівої піали і акуратно, щоб не розсипати, перенести праву руку з наповненою ложкою до правої піали і висипати в неї.

4.Повторювати процес доти, доки всі зерна не будуть пересипані в праву піалу.

2. «Пересипання рукою»

1.Поставте на тацю 2 піали: ліворуч наповнену квасолею, а праворуч – пусту (в якості сипучого матеріалу можна використати горох, зерна кукурудзи, насіння).

2.Повільно правою рукою опустити долоню в піалу та зачерпнути квасоллю.

3.Перенесіть наповнену квасолею руку до порожньої піали. 4.Розкрийте пальці та висипте квасоллю. повторювати дії, поки вся квасоля не буде пересипана з лівої піали в праву.

3. Виловимо з води»

1.Налийте в посудину воду і помістіть туди декілька дрібних предметів: камінці,помпони, кришечки..

2. Запропонуйте дитині за допомогою пінцета виловити всі ці предмети і скласти їх на тацю.

4. «Переливання води грушею»

1.Поставити на тацю дві піали: ліворуч – з водою, а праворуч – пусту.

2.Взяти гумову грушу, сильно стиснути двома руками і занурити кінець в воду. Зверніть увагу дитини на бульбашки, що утворюються в воді.

3.Повільно відпустити, щоб в грушу почала поступати вода.

4. Вийняти грушу з води, перенести у праву піалу. Сильно стисніть грушу обома руками і випустіть воду.

5.Повторюйте вправу, поки не переллєте всю воду.

5. «Просіювання»

1.Поставте на тацю ситечко, та дві піали: одну пусту, іншу – наповнену сумішшю для просіювання.

2. Поставте ситечко на піалу

3.За допомогою ложки візьміть суміш та і висипте в ситечко

4.Візьміть ситечко та потрясіть його (зліва направо).